

Айзек Азімов

ФУНДАЦІЯ ТА ЗЕМЛЯ

Колиска людства. Кінець Фундації?

КСД

Айзек Азімов
Фундація та Земля

© Nightfall, Inc., 1986

© Depositphotos.com / filitova, обкладинка, 2021

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2021

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад і художнє оформлення, 2021

ХАРКІВ
2021 КСД

Історія створення «Фундації»

Першого серпня 1941 року я був двадцятиоднорічним хлопакою, вивчав хімію на випускному курсі Колумбійського університету й уже три роки як професійно писав наукову фантастику. Я квапився на зустріч із Джоном Кемпбеллом, редактором журналу «Astounding», якому тоді продав уже п'ять творів. Мені кортіло розповісти йому нову ідею для науково-фантастичної оповіді.

Вона полягала в тому, щоб написати історичний роман про майбутнє, який розповідав би історію занепаду Галактичної Імперії. Напевно, мій ентузіазм виявився заразливим, бо Кемпбелл захопився так само, як і я. Він не хотів, щоб я обмежувався одним твором. Він забажав цілу серію, яка висвітлювала б увесь кількатисячолітній хаос поміж падінням Першої Галактичної Імперії та сходженням Другої. І над усім цим панувала б наука психоісторія, яку ми з Кемпбеллом ретельно обговорили між собою.

Перше оповідання було опубліковано в номері «Astounding» за травень 1942 року, а друге – у червневому випуску. Вони одразу ж зажили популярності, і Кемпбелл простежив, щоб до кінця десятиліття я дописав іще шість. Зростав і обсяг. Перший твір налічував лише дванадцять тисяч слів, а два з трьох останніх мали по п'ятдесят тисяч кожен.

Відтак я втомився від серії, покинув її та взявся за інше. Аж тут деякі видавництва почали випускати науково-фантастичні книжки у твердій обкладинці. Одним таким видавництвом була невелика напівпрофесійна фірма «Gnome Press». Вони надрукували мою серію про Фундацію у трьох томах: «Фундація» (1951), «Фундація та Імперія» (1952) та «Друга Фундація» (1953). Ці книжки нині знають як трилогію Фундації.

Серія була не надто успішна, бо «Gnome Press» не мали коштів, щоб її рекламувати й просувати. Я не отримав ані звітів, ані авторських виплат.

На початку 1961 року мій тодішній редактор у видавництві «Doubleday» Тімоті Селдіз повідомив, що отримав запит на передрук книг про Фундацію від іноземного видавця. Оскільки ці книжки видавали не в «Doubleday», він переказав запит мені.

– Не цікаво, Тіме, – знизав я плечима. – Я не отримую із цих книжок ані копійки.

Селдіз був нажаханий і негайно взявся викупати права у «Gnome Press» (які на той час уже конали). Так у серпні того року трилогія (разом із «Я, робот») стала власністю «Doubleday».

Відтоді серія «Фундація» злетіла, а з нею – і роялті. «Doubleday» надрукували трилогію в одному томі та розповсюджували її через «Книжковий клуб наукової фантастики». Завдяки цьому серія стала надзвичайно популярною.

На Всесвітньому науково-фантастичному конвенті 1966 року в Клівленді прихильників жанру попросили голосувати в категорії «Найкраща серія в історії». Тоді категорія вперше (і поки востаннє) потрапила до номінацій на премію «Г'юґо». Трилогія Фундації виграла, що додало серії популярності.

Прихильники наполегливо просили мене продовжити серію. Я наполегливо, хоч і ввічливо, відмовлявся. Та все ж мені лестило, що люди, які на момент старту серії ще не народилися, зуміли нею захопитися.

Однак «Doubleday» поставилися до цього набагато серйозніше. Вони улещували мене двадцять років, однак запити ставали настійливішими та численнішими, і видавництво нарешті втратило терпіння. У 1981-му вони сказали мені, що я просто мушу написати ще один роман про «Фундацію», а щоб підсолодити вимогу, запропонували мені контракт із удесятеро більшим авансом, ніж зазвичай.

Я нервово погодився. Востаннє я писав про Фундацію тридцять два роки тому, а тепер маю вказівку подати сто сорок тисяч слів, удвічі більше, ніж у будь-якому попередньому томі, й майже втричі –

ніж у будь-якій попередній окремій історії. Я перечитав трилогію, глибоко вдихнув і поринув у роботу.

Четверту книгу серії, «Межу Фундації», надрукували в жовтні 1982 року, і тоді сталася дуже дивна річ. Вона одразу опинилась у списку бестселерів «New York Times» і, що мене цілковито приголомшило, трималася там двадцять п'ять тижнів. Зі мною ще такого не бувало.

«Doubleday» одразу ж уклали зі мною контракт на наступні романи, і я написав два для іншої серії про роботів. А тоді пора було повертатися до Фундації.

Тож я створив «Фундацію та Землю» – роман, який підхоплює історію одразу ж після фіналу «Межі Фундації», і саме цю книжку ви зараз тримаєте в руках. Продивитися «Межу Фундації», щоб освіжити пам'ять, можна, але необов'язково. «Фундація та Земля» – це самостійний твір. Сподіваюся, він вам сподобається.

Айзек Азімов

Нью-Йорк, 1986 р.

Частина І. Гея

Розділ перший. Пошуки розпочато

1

– Навіщо я це зробив? – спитав Ґолан Тревіз.

Це не було нове запитання. Відколи він прибув на Гею, то постійно його собі ставив. Прокидався від міцного сну в приємній нічній прохолоді й відчував, як гуде в голові безшумним боєм крихітних барабанів: «Навіщо я це зробив? Навіщо я це зробив?»

Проте зараз він уперше мав нагоду спитати про це Дома, старійшину Геї.

Дом знав про напруження Тревіза, бо відчував матерію свідомості депутата, проте не реагував на нього. Гея в жодному разі не мала торкатися мозку Тревіза, а найкращим способом зберігати імунітет до спокуси було болісно ігнорувати свої відчуття.

– Що зробили, Треве? – перепитав він. Дом мав деякі труднощі з уживанням багатоскладових імен, але це не мало значення. Тревіз дедалі більше до цього звикав.

– Вирішив саме так, – мовив Тревіз. – Обрав Гею як майбутнє.

– Ви вчинили правильно, – підбадьорливо зауважив Дом. Він сидів, серйозно вдивляючись глибоко посадженими старечими очима в чоловіка з Фундації, який височів над ним.

– Ви так думаєте, – нетерпляче сказав Тревіз.

– Я/ми/Гея це знаємо. У цьому ваша цінність для нас. Ви здатні ухвалити правильне рішення за неповними даними, і рішення було ухвалено. Ви обрали Гею! Відкинули анархію Галактичної Імперії, побудованої на технологіях Першої Фундації, і так само анархію Галактичної Імперії, побудованої на менталіці Другої Фундації. Ви вирішили, що жодна з них не втримає стабільності надовго. Тож обрали Гею.

– Так. Саме так! Я обрав Гею, надорганізм, цілу планету зі спільною свідомістю та особистістю, де доводиться використовувати вигаданий займенник «я/ми/Гея», щоб висловити невисловлюване. – Тревіз нетерпляче міряв підлогу кроками. – І зрештою вона перетвориться на Галаксію, *наднадорганізм*, який поглине весь Чумацький Шлях.

Він зупинився, майже розлючено розвернувся до Дома й мовив:

– Я відчуваю, що вчинив правильно, як відчуваєте й ви, але ви *бажаєте* створення Галаксії, тож моє рішення вас влаштовує. Однак щось у мені цього *не* бажає, і через це я не можу так легко прийняти свою правоту. Я хочу знати, *чому* ухвалив це рішення, хочу зважити й оцінити його правильність і вдовольнитися висновком. Просто відчувати недостатньо. Звідки мені знати, що я маю рацію? Який умисел дає мені рацію?

– Я/ми/Гея не знаємо, як ви доходите правильного рішення. Та чи аж так важливо це знати, якщо рішення вже є?

– Ви – речник цілої планети, чи не так? Спільної свідомості кожної краплинки, кожного камінчика, навіть рідкого ядра?

– Саме так, але ним може бути й будь-яка інша частина планети, якщо сила спільної свідомості в ній достатньо велика.

– І вся ця спільна свідомість згодна користуватися мною як чорною скринькою? Якщо працює, то знати, що всередині, не обов'язково? Мені це не до смаку. Не подобається бути чорною скринькою. Я хочу знати, що всередині. Хочу знати, як і чому я обрав Гею та Галаксію за майбутнє, щоб заспокоїтися та змиритися.

– Але чому вам так не до вподоби власне рішення? Чому ви не довіряєте йому?

Тревіз глибоко вдихнув і мовив тихо та рішуче:

– Бо я не хочу бути частиною надорганізму. Несуттєвим елементом, якого позбудуться, щойно надорганізм надумає, що це буде на користь цілому.

Дом замислено глянув на Тревіза.

– То ви б воліли змінити рішення, Треве? Ви ж знаєте, що можете.

– Я б цього хотів, але не можу вчинити так просто тому, що рішення мені не подобається. Щоб діяти, я мушу *знати*, правильне це рішення чи ні. Недостатньо просто *відчувати* його правильність.

– Якщо ви відчуваєте, що маєте рацію, значить, так і є. – Цей завше повільний і м'який голос чомусь змушував Тревіза шаленіти самим лише контрастом із його внутрішнім сум'яттям.

Тоді напівпошепки, долаючи нерозв'язне коливання між відчуттям і знанням, Тревіз сказав:

– Я мушу знайти Землю.

– Бо вона якось пов'язана з вашою палкою потребою знати?

– Бо це ще одна проблема, яка мене нестерпно тривожить, і я *відчуваю*, що між ними двома є зв'язок. Хіба ж я не чорна скринька? Я *відчуваю* зв'язок. Чи цього не достатньо, щоб ви прийняли це як факт?

– Можливо, – незворушно озвався Дом.

– Зважаючи, що минули тисячі років – можливо, тисяч двадцять, – відколи мешканцям Галактики востаннє було діло до Землі, як таке можливо, що ми всі забули планету, звідки походимо?

– Двадцять тисяч років – це більше, ніж ви гадаєте. Нам досі багато чого не відомо про ранню Імперію; ми й досі переказуємо майже напевно вигадані легенди й навіть віримо в них – бо замінити нічим. А Земля старша за Імперію.

– Але ж мають бути якісь свідчення. Мій добрий друг Пелорат збирає міфи та легенди про давню Землю, усе, що вдасться нашкребти з будь-якого доступного джерела. Це його професія і, що важливіше, його пристрасть. Ці міфи та легенди – усе, що є. Ніяких записів, ніяких документів.

– Документи віком двадцять тисяч років? Речі порохніють і зникають, або ж їх знищують у даремних війнах.

– Але ж мусять бути записи про записи – копії, копії копій та копії копій копій, корисні матеріали, молодші за двадцять тисячоліть. Їх стерли. У Галактичній бібліотеці на Тренторі мали бути документи, у яких ідеться про Землю. На них посилаються поважні історичні

джерела, проте самих документів у Галактичній бібліотеці більше немає. Можна знайти посилання на них – але жодної цитати.

– Не забувайте, що кілька століть тому Трентор розграбували.

– Бібліотеку не чіпали. Її захищали агенти Другої Фундації. І саме вони нещодавно виявили, що матеріалів, пов'язаних із Землею, більше не існує. Їх нещодавно навмисне позбулися. Чому? – Тревіз припинив походжати та уважно зиркнув на Дома. – Якщо я знайду Землю, то дізнаюся, що саме вона приховує...

– Приховує?

– Приховує – або ж ховають її. Я відчуваю, що щойно це з'ясую, то знатиму, чому надав перевагу Геї та Галаксії над нашою індивідуальністю. Тоді, припускаю, я *знатиму*, а не відчуватиму, що маю рацію, а якщо таки маю, – він приречено знизав плечима, – тоді нехай так і буде.

– Якщо ви відчуваєте, що це так, – сказав Дома, – і відчуваєте, що мусите полювати на Землю, тоді, звісно, ми по змозі сприятимемо вам. Однак це допомога обмежена. Наприклад, я/ми/Гея не знаємо, де в неосяжному просторі світів, із яких складається Галактика, могла б розташуватися Земля.

– Попри це я маю шукати, – мовив Тревіз, – навіть якщо в нескінченному розсипі зірок Галактики пошук здається марним і навіть якщо мені доведеться робити це наодинці.

2

Тревіза оточувала сумирність Геї. Температура була як завше комфортна, віяв приємний вітерець – свіжий, але не прохолодний. У небі пливли хмари, подекуди перешкоджаючи шлях сонячному світлу, і, безперечно, якщо рівень водяної пари на метр відкритої поверхні землі там чи деінде суттєво падав, для її відновлення не бракуватиме дощу.

Дерева росли на однаковій відстані одне від одного, як у фруктовому саду, і, поза сумнівом, так було в усьому світі. Землю та море населяла належна кількість рослин і тварин належно різноманітних видів, щоб створювати годящу екологічну рівновагу, і кількість їх усіх, ясна річ, розмірено коливалася довкола визнано оптимальної. Як і кількість людських істот.

З усіх об'єктів у Тревізівому полі зору непередбачуваним був лише його корабель, «Далека зірка».

Кілька людських компонентів Геї гуртом успішно прибрали й відремонтували зореліт. Запаси їжі та питва знову поповнили, умеблювання оновили чи замінили, механізми ще раз обстежили. Сам Тревіз ретельно перевірів корабельний комп'ютер.

Підзаправлення не знадобилося, бо це був один із небагатьох гравітаційних кораблів Фундації, який живився енергією загального гравітаційного поля Галактики, а того було достатньо для забезпечення всіх можливих флотів людства на нескінченний час їхнього потенційного існування – і без помітного зниження потужності.

Три місяці тому Тревіз був депутатом Ради Термінуса – тобто членом законодавчого органу Фундації й за статусом важливою особою в Галактиці. Чи справді це було лише три місяці тому? Мало не половину свого тридцятидворічного життя він обіймав цю посаду, а єдиною його турботою була точність Плану Селдона – чи правильно визначено наперед поступовий шлях Фундації від такого собі планетарного селища до галактичної величі.

Однак дещо не змінилося. Він досі був депутатом. Досі мав свій статус і привілеї, хіба що тепер навряд колись повернеться на Термінус, щоб заявити про своє право. У величезному хаосі Фундації він так само чужий, як і в компактній впорядкованості Геї. Він ніде не був удома й скрізь сирота.

Стиснувши зуби, Тревіз сердито запустив пальці в темне волосся. Перш ніж гаяти час на оплакування власної долі, він мусить знайти

Землю. Якщо переживе ці пошуки, то матиме вдосталь часу, щоб сісти й порюмсати. Тоді в нього може бути навіть краща причина.

З рішучою незворушністю він почав згадувати.

Три місяці тому вони з Яновом Пелоратом, цим здібним і наївним ученим, покинули Термінус. Пелората, любителя старовини, спонукало до цього пристрасне бажання знайти давно загублену Землю, а Тревіз полетів із ним, скориставшись метою Пелората як прикриттям для своєї справжньої, чи так йому здавалося, цілі. Землю вони не знайшли, але знайшли Гею, і Тревіз постав перед вимушеною потребою ухвалити своє доленосне рішення.

Тепер уже він, Тревіз, розвернувся навспак і шукав Землю.

Що ж до Пелората, то він теж знайшов дещо неочікуване. Чорноволосу й темнооку Блісс, дівчину, яка була Геєю, – так само як і Дом, так само як і будь-яка тутешня піщинка чи травинка. Із вельми цікавою як на глибоко середній вік палкістю Пелорат закохався в жінку, більш ніж удвічі за себе молодшу, і жінку це, на диво, влаштовувало.

То було незвично, але Пелорат, вочевидь, став щасливий, і Тревіз сумирно постановив, що для кожної людини щастя своє. У цьому й був сенс індивідуальності – якій через вибір Тревіза в усій Галактиці невдовзі буде покладено край.

Біль повернувся. Рішення, яке він ухвалив, яке мусив ухвалити, ні на мить не припиняло йому муляти й було...

– Ґолане!

Голос перервав Тревізові роздуми, і депутат, примружившись, підвів погляд у напрямку сонця.

– А, Янове, – щиро мовив він – іще й з тим, щоб Пелорат не здогадався про гіркоту його думок. Він навіть спромігся на життєрадісність. – Бачу, вам вдалося відірватися від Блісс.

Пелорат похитав головою. Його шовковисте сиве волосся пестив ніжний вітерець, а похмуре видовжене обличчя канонічно зберігало видовженість і похмурість.

– Власне, старий друже, це вона запропонувала звернутися до вас щодо... щодо того, що я хочу обговорити. Звісно, не те щоб я сам не хотів із вами побачитися, проте вона, здається, мізкує хутчіше за мене.

– Усе гаразд, Янове, – всміхнувся Тревіз. – Схоже, ви тут, щоб попрощатися.

– Ну, ні, не зовсім. Узагалі-то майже навпаки. Ґолане, коли ми з вами покинули Термінус, я мав намір знайти Землю. Я присвятив цьому завданню майже все своє доросле життя.

– І я продовжу його, Янове. Це завдання відтепер моє.

– Так, але також і моє. Досі моє.

– Але... – Тревіз підняв руку, охоплюючи непевним жестом світ навколо.

– Я хочу полетіти з вами, – раптово видихнув Пелорат.

– Ви ж це не серйозно, Янове. – Тревіз був приголомшений. – У вас тепер є Гея.

– Колись я повернуся на Гею, але не можу відпустити вас самого.

– Авжеж можете. Я здатен про себе подбати.

– Не ображайтеся, Ґолане, але вам бракує знань. Це я вивчав міфи та легенди. Я можу вас спрямувати.

– І покинете Блісс? Та годі вам.

Щоки Пелората зайнялися рум'янцем.

– Мені не дуже цього хочеться, старий друже, але вона сказала...

– Невже вона намагається позбутися *вас*, Янове? – спохмурнів Тревіз. – Вона мені обіцяла...

– Ні, ви не розумієте. Прошу, вислухайте мене, Ґолане. Вам властива ця бентежна вибухова манера перестрибувати до висновків ще до того, як дослухаєте. Знаю, це ваш сильний бік, і в мене, здається, деякі труднощі зі стислим висловлюванням думок, але...

– Що ж, – лагідно мовив Тревіз, – тоді просто повністю перекажіть мені думку Блісс у будь-який зручний для вас спосіб, а я обіцяю бути дуже терплячим.

– Дякую, і оскільки ви вже збираєтеся бути терплячим, я, мабуть, просто скажу все як є. Бачите-но, Блісс теж хоче полетіти.

– *Блісс* хоче полетіти? Ні, я знову вибухаю. Я не вибухну. Скажіть-но, Янове, чому Блісс хоче летіти з нами? Я питаю спокійно.

– Вона не каже. Сказала, що хоче поговорити з вами.

– Тоді чому вона не тут, га?

– Гадаю... тобто я *гадаю*... вона вважає, що ви від неї не в захваті, Ґолане, і вагається, чи можна до вас звернутися. Я зробив усе, що міг, друже, аби запевнити її, що ви проти неї нічого не маєте. Я не повірю, що хтось може бути про Блісс не найкращої думки. Та все ж вона хотіла, щоб я, так би мовити, порушив питання. Чи можу я переказати, що ви готові з нею побачитися, Ґолане?

– Авжеж, я побачуся з нею просто зараз.

– І будете розважливим? Розумієте, друже, вона на цьому наполягала. Сказала, що це надзвичайно важливо і вона мусить летіти з вами.

– Вона не казала, чому так, правда?

– Ні, але якщо вона вважає, що мусить летіти, отже, так вважає і Гея.

– Що означає, що я не маю відмовлятися. Чи не так, Янове?

– Так, Ґолане, гадаю, не маєте.

3

Уперше за свої недовгі гостини на Геї Тревіз потрапив до будинку Блісс – який тепер дав прихисток і Пелоратові.

Він швидко роззирнувся. На Геї житла зазвичай були прості. Суворой погоди тут майже не бувало, температура на цій конкретній широті завжди панувала помірна, ба навіть тектонічні плити, якщо їм треба було зсунутися, робили це дуже делікатно, тож не було сенсу споруджувати будинки для хитромудрого захисту чи підтримання комфортних умов у некомфортному довкіллі. Можна сказати, уся

планета була будинком, що мусив забезпечувати прихисток своїм мешканцям.

Дім Блісс у тому планетарному будинку був невеликий: на вікнах – заслінки замість скла, а меблі нечисленні та витончено практичні. Стіни прикрашали голографічні зображення: на одному з них позував доволі приголомшений і зніяковілий на вигляд Пелорат. Губи в Тревіза смикнулися, але він спробував не виказати здивування й узявся ретельно поправляти свій пояс.

Блісс за ним спостерігала. Вона не всміхалася, як зазвичай, радше здавалася серйозною. Погляд широких темних очей був ясний, а волосся спадало на плечі ніжною чорною хвилею. Лише позначені червоним повняві губи надавали їй обличчю трохи кольору.

– Дякую, що прийшли зі мною побачитися, Треве.

– Янов дуже палко просив за вас, Бліссенобіарелло.

– Гідна відповідь, – коротко всміхнулася Блісс. – Якщо ви називатимете мене Блісс, пристойним односкладовим іменем, я спробую вимовляти ваше повністю, Тревізе. – Вона майже нечутно затнулася на другому складі.

Тревіз підняв праву руку.

– Така домовленість годиться. Я пам'ятаю про геянську звичку використовувати односкладові частинки імені у побутовому обміні думок, тож якщо ви час від часу називатимете мене Тревом, я не ображусь. Та все ж мені буде комфортніше, якщо ви спробуєте казати *Тревіз* якомога частіше – а я казатиму *Блісс*.

Тревіз вивчав її, як робив завжди, коли зустрічався з нею. Як особистість це була дівчина, трохи старша за двадцять років. Проте як частині Геї їй були тисячі років. Це ніяк не позначалося на її зовнішності, але часом впливало на манеру мови та атмосферу, яка неминуче її оточувала. Чи хотів він цього для всіх істот? Ні! Точно ні, і все ж...

– Я перейду до суті, – сказала Блісс. – Ви наголосили, що бажаєте знайти Землю...

– Я говорив із Домом, – відповів Тревіз, рішуче налаштований не поступатися Геї та постійно наполягати на власному погляді на речі.

– Так, але говорячи з Домом, ви говорили з Геєю та кожною її частиною, зокрема зі мною.

– Ви чули, як я говорив?

– Ні, бо не слухала, однак якби пізніше звернула увагу, змогла б згадати, що ви сказали. Прошу, прийміть це й дозвольте продовжити. Ви наголосили, що бажаєте знайти Землю і що це важливо. Я не розумію цієї важливості, однак вам властиво мати рацію, тож я/ми/Гея мусимо прийняти ваші слова. Якщо ця місія має критичне значення для вашого рішення щодо Геї, вона має таке саме значення й для Геї, тож Гея мусить вирушити з вами – хоча б щоб спробувати вас захистити.

– Коли ви кажете, що Гея мусить вирушити зі мною, то маєте на увазі, що *ви* маєте вирушити зі мною. Чи не так?

– Я і є Гея, – просто мовила Блісс.

– Як і все інше на цій планеті та в ній. То чому ви? Чому не якась інша частинка Геї?

– Тому що Пел бажає летіти з вами, а якщо він полетить із вами, то не тішитиметься жодній іншій частинці Геї, крім мене.

Пелорат, який досі ненав'язливо сидів на стільці в іншому кутку (спиною до власного зображення, як зауважив Тревіз), тихо мовив:

– Це правда, Голане. Блісс – моя частинка Геї.

Блісс раптово усміхнулася:

– Це доволі захопливо – коли про тебе так думають. І, звісно, дуже незвично.

– Що ж, поміркуймо. – Тревіз закинув руки за голову й почав відхилятися на стільці. Тонкі ніжки заскрипіли, тож він хутко вирішив, що стілець недостатньо міцний, щоб таке витримати, й опустив його на всі чотири. – Чи будете ви досі частиною Геї, покинувши її?

– Я не мушу бути. Наприклад, я можу ізолюватися в разі небезпеки чи серйозної шкоди, щоб ця шкода не передалася Геї, або

з іншої поважної причини. Утім лише в критичній ситуації. Загалом я лишатимуся частиною Геї.

- Навіть якщо ми стрибнемо крізь гіперпростір?
- Навіть тоді, хоча це дещо ускладнить справу.
- Чомусь мене це не тішить.
- Чому?

Тревіз зморщив носа – узвичаєна реакція, коли щось кепсько пахне, хай навіть метафорично.

– Це означає, що все сказане й зроблене на моєму кораблі, усе, що ви почуєте й побачите, почує й побачить уся Гея.

– Я Гея, тож те, що я бачу, чую та відчуваю, бачить, чує та відчуває Гея.

– Отож-бо. Навіть ця стіна бачитиме, чути́ме й відчувати́ме.

Блісс глянула на зазначену стіну та знизала плечима.

– Так, ця стіна теж. У неї нескінченно мала свідомість, тож вона відчуває та розуміє нескінченно мало, але припускаю, що просто зараз, наприклад, у відповідь на наші слова стіна зазнає змін на субатомному рівні, які дають їй змогу підлаштуватися під Гею з іще виразнішим наміром існувати для загального блага.

– Але що як мені захочеться приватності? Я можу не хотіти, щоб стіна знала, що я кажу чи роблю.

Блісс здавалася роздратованою, аж тут раптом озвався Пелорат:

– Знаєте, Ґолане, не хочу втручатися, бо ж я очевидно знаю про Гею замало. Та все ж я був із Блісс і зробив деякі висновки щодо того, що тут відбувається. Якщо пройти крізь натовп на Термінусі, ви побачите й почуєте дуже багато, а дещо можете й запам'ятати. Можете навіть пригадати все це за належної мозкової стимуляції, але переважно вам буде *все одно*. Ви забудете про це. Навіть якщо спостерігатимете якусь емоційну сцену між незнайомцями, навіть якщо вам буде цікаво, усе одно: якщо вас це особливо не стосується, ви махнете рукою й забудете. На Геї, гадаю, так само. Навіть якщо вся Гея знає все про ваші справи, це не означає, що їй обов'язково є до того діло. Чи не так, Блісс, люба?

– Я про це ніколи в такий спосіб не думала, Пеле, але у твоїх словах щось є. Та все ж ця приватність, про яку говорить Трев – тобто Тревіз, – геть не належить до наших цінностей. Власне, для мене/нас/Геї вона незбагненна. Хотіти не бути частиною, щоб твого голосу не чули, твоїм учинкам не було свідків, твоїх думок не відчували... – Блісс рішуче похитала головою. – Я казала, що в критичних ситуаціях ми можемо відгороджуватися, однак кому захочеться так *жити*, бодай годину?

– Мені, – відповів Тревіз. – І тому я мушу знайти Землю – щоб знайти ту саму вкрай важливу причину, яка спонукала мене обрати для людства таку жахливу долю, якщо ця причина є.

– Це не жахлива доля, але годі нам сперечатися. Я буду з вами – не як шпигунка, а як подруга й помічниця. Гея буде з вами не як шпигунка, а як подруга й помічниця.

– Найкращою допомогою від Геї було б спрямувати мене до Землі, – похмуро зауважив Тревіз.

– Гея не знає, де розташована Земля, – повільно хитнула головою Блісс. – Дом уже вам про це казав.

– Я не дуже в це вірю. Усе ж таки у вас мусять бути документи. Чому я так і не мав змоги їх побачити, поки був тут? Навіть якщо Гея справді не знає, я міг би отримати якусь інформацію із записів. Я доволі детально знаю Галактику, безперечно, набагато краще за Гею, і міг би вичепити звідти якісь натяки, на які Гея, можливо, не зверне уваги.

– Але про які документи ви говорите, Тревізе?

– Будь-які. Книжки, фільми, фонотеки, голограми, артефакти, будь-що, що у вас є. За весь час, що я тут пробув, я не бачив нічого, що міг би вважати історичним документом. А ви, Янове?

– Ні, – мовив, повагавшись, Пелорат, – але я не дуже шукав.

– А я тихцем шукав, але нічого не знаходив. Нічого! Можу лише припустити, що їх від мене приховали. І чому, цікаво мені? Не підкажете?

Гладеньке юне чоло Блісс прорізали зморшки здивування.

– Чого ж ви раніше не питали? Я/ми/Гея нічого не приховуємо і не брешемо. Ізолят – ізольована особистість – може брехати. Він обмежений і наляканий *через* свою обмеженість. Але Гея – планета-організм із чималими розумовими здібностями, тож не має страху. Брехати, створювати описи, що суперечать реальності, Геї абсолютно не потрібно.

– Тоді чому мені так ревно не дають побачити бодай якісь документи? – пирхнув Тревіз. – Дайте мені змістовну причину.

– Авжеж. – Вона виставила обидві руки перед собою долонями вгору. – У нас немає ніяких документів.

4

Пелорат отямився першим – здавалося, з них обох його це приголомшило менше.

– Моя люба, – ніжно мовив він, – це геть неможливо. Розумної цивілізації без документальних свідчень не буває.

– Я розумію, – звела брови Блісс. – Я радше маю на увазі, що в нас немає таких документів, про які каже Трев – Тревіз – чи на які він, імовірно, міг би натрапити. У мене/нас/Геї немає записів, друкованих видань, фільмів, комп'ютерних баз даних, нічого. Як на те пішло, різьблення на камені теж. От і все, що я маю на увазі. Звісно, оскільки в нас нічого такого немає, Тревіз нічого такого й не знайшов.

– Якщо у вас немає жодних документів, які я визнав би за документи, – спитав Тревіз, – що тоді у вас є?

– У мене/нас/Геї, – ретельно вимовила Блісс, так наче говорила до дитини, – є пам'ять. Я пам'ятаю.

– Що ви пам'ятаєте?

– Усе.

– Усю довідкову інформацію?

– Авжеж.

- Наскільки давню? На скільки років у минуле?
- На нескінченний проміжок часу.
- Ви можете надати мені історичні дані, біографічні, географічні, наукові? Навіть місцеві плітки?
- Усе.
- І все це в такій малій голівці. – Тревіз уїдливо вказав на праву скроню Блісс.
- Ні, – мовила вона. – Спогади Геї не обмежені вмістом конкретно мого черепа. Розумієте, – на мить вона стала офіційнішою, майже суворою – уже не лише Блісс, а сплав інших одиниць, – ще до початку історії мусив бути час, коли примітивні людські істоти хоч і пам'ятали події, та не могли говорити. Мову винайшли, щоб виражати спогади й передавати їх від особи до особи. Зрештою було вигадано писемність – щоб записувати спогади та передавати їх крізь час від покоління до покоління. Увесь технологічний прогрес відтоді прямував до збільшення місця для передавання й зберігання спогадів, до того, щоб полегшити процес згадування бажаних речей. Утім, коли особистості об'єдналися, сформувавши Гею, усе це віджило. Ми можемо звертатися до пам'яті, базової системи документування, на якій побудовано все інше. Розумієте?
- Хочете сказати, що загальна сума всіх мізків на Геї здатна пам'ятати набагато більше даних, ніж окремий мозок?
- Авжеж.
- Але якщо на Геї всі спогади поширюються через планетарну пам'ять, яка користь від цього вам як окремій частинці?
- Будь-яка, якої можна забажати. Те, що мені захочеться знати, зберігається в якомусь іншому розумі, можливо, у багатьох. Якщо це щось фундаментальне, наприклад, значення слова «стілець», воно є в усіх свідомостях. Однак навіть якщо це щось специфічне, щось, що є лише в одній маленькій частинці свідомості Геї, я все одно можу його видобути, коли потрібно, хоча згадувати, мабуть, доведеться трохи довше, ніж поширеніший спогад. Послухайте, Тревізе, якщо вам захочеться знати щось, чого немає у вас в голові,

ви переглянете якийсь потрібний книгофільм чи скористаетесь комп'ютерними базами даних. Я переглядаю весь розум Геї.

– І як же вам вдається не дати цьому морю інформації ринути у ваш мозок і розірвати череп?

– Ви дозволяєте собі сарказм, Тревізе?

– Нумо, Ґолане, – озвався Пелорат. – Не грубіть.

Тревіз перевів очі з однієї на іншого й помітним зусиллям дав обличчю розслабитися.

– Перепрошую. На мене тисне відповідальність, якої я не бажаю, але не знаю, як позбутися. Тож можу сказати грубість, коли не маю на те наміру. Блісс, мені справді хочеться знати. Як саме ви користуєтеся знаннями із чужих мізків, не зберігаючи їх після цього у власному та не перевантажуючи його можливостей?

– Не знаю, Тревізе, – сказала Блісс. – Не більше, ніж вам відомо про детальні механізми вашого ж мозку. Припускаю, ви знаєте, яка відстань від вашого сонця до сусідньої зірки, але не завжди свідомі її. Ви десь зберігаєте й за потреби завжди можете видобути це число. Якщо у вас не питатимуть, ви можете з часом його забути, але завжди матимете змогу піддивитися його з якоїсь бази даних. Якщо думати про мозок Геї як про величезну базу даних, то я можу до неї звертатися, але не маю потреби свідомо пам'ятати дані, якими скористалася. Скориставшись фактом чи спогадом, я можу одразу дозволити йому вилетіти з пам'яті. Власне, можу навмисне помістити його назад, так би мовити, на місце, звідки взяла.

– Скільки на Геї людей, Блісс? Скільки людських істот?

– Близько мільярда. Ви хочете конкретне число на цю мить?

Тревіз гірко всміхнувся:

– Я добре розумію, що ви можете запросити точне число, якщо забажаєте, але мене вдовольнить і приблизне.

– Власне, – сказала Блісс, – населення стабільне й коливається довкола конкретного числа, трохи більшого за мільярд. Я можу сказати, як саме число зростає чи падає відносно середнього

значення, розширюючи свою свідомість і, ну, відчуваючи межі. Мені важко пояснити це краще комусь, хто ніколи цього не переживав.

– Проте мені здається, що мільярда людських свідомостей, частина з яких – діти, точно недостатньо, щоб утримати в пам'яті всі дані, необхідні складному суспільству.

– Але люди – не єдині живі істоти на Геї, Треве.

– Хочете сказати, що тварини теж пам'ятають?

– Нелюдський мозок не здатен так само щільно зберігати спогади, як і людський, і чималу частину як людського, так і нелюдського мозку мусять займати особисті спогади, заледве корисні комусь, крім конкретного компонента планетарної свідомості, який їх зберігає. Утім великі обсяги складних даних можуть і зберігаються у тваринних мізках, а також у рослинній тканині та мінеральному складнику планети.

– У мінеральному складнику? Тобто камінні та гірських хребтах?

– А деякі дані – в океані та атмосфері. Усе це також Гея.

– Але що можуть зберігати неживі системи?

– Багато чого. Щільність низька, але обсяги такі великі, що загальну пам'ять Геї здебільшого береже каміння. Спогади каміння трохи довше видобувати та замінювати, тож переважно воно містить «мертві» дані – те, щодо чого за нормальних умов рідко звертатимуться.

– Що відбувається, коли помирає хтось, чий мозок зберігає дуже важливу інформацію?

– Дані не зникають. Їх повільно витісняє з мертвого мозку розкладанням, проте часу поширити спогади в інші частини Геї більш ніж достатньо. А коли народжуються малюки, їхні нові мізки дорослішають, стають організованішими й не тільки накопичують особисті спогади та думки, а й отримують потрібні знання з інших джерел. Те, що ви називаєте освітою, – повністю автоматизований процес для мене/нас/Геї.

– Чесно кажучи, Ґолане, мені здається, цей устрій живого світу багато в чому свідчить на свою користь, – сказав Пелорат.

Тревіз зиркнув скося на колегу-фундатора.

– Я цього певен, Янове, але не вражений. Якою б великою і різноманітною не була планета, вона представляє один мозок. Один! Кожен новонароджений мозок вплавлюється в ціле. Де ж можливість опозиції, незгоди? Коли ви згадуєте людську історію, на думку завжди спадає якась непересічна людина, чий непопулярний погляд суспільство може засуджувати, але яка зрештою все одно виграє та змінює світ. Який шанс, що на Геї колись постануть такі видатні бунтарі?

– У нас бувають і внутрішні суперечності, – повідомила Блісс. – Не кожен елемент Геї обов'язково погоджується із загальною думкою.

– Але вони, найпевніше, обмежені, – заперечив Тревіз. – Ви не можете допустити забагато сум'яття всередині єдиного організму, інакше він не працюватиме як слід. Якщо це не зупиняє прогрес і розвиток, то точно їх сповільнює. Чи можемо ми так ризикувати й нав'язувати такий устрій усій Галактиці? Усьому людству?

– То ви зараз ставите під сумнів своє рішення? – спитала Блісс без видимих емоцій. – Передумали й стверджуєте, що Гея – небажане майбутнє для людства?

Тревіз стиснув губи і завагався. Тоді повільно мовив:

– Я б хотів, але... не зараз. Я ухвалив рішення на певних підставах – підсвідомих – і доки не дізнаюся, які були ці підстави, не можу остаточно бути певним, наполягатиму на власному рішенні чи зміню його. Тож повернімося до питання Землі.

– Де, як ви відчуваєте, знайдете ці підстави. Це так, Тревізе?

– Таке в мене відчуття. Що ж, Дом каже, що Гея не знає, де розташована Земля. І ви, припускаю, з ним погоджуєтесь.

– Авжеж погоджуюся. Я так само Гея, як і він.

– А ви часом не приховуєте від мене знання? Свідомо, я маю на увазі.

– Звісно ні. Навіть якби Гея була здатна брехати, *вам* би вона не брехала. Усе ж таки ми залежимо від ваших висновків, і нам

потрібно, щоб вони були точними, а для цього вони мають опиратися на реальність.

– У такому разі скористаймося вашою світовою пам'яттю. Перевірте минуле і скажіть, як далеко ви пам'ятаєте.

Виникло нетривале вагання. Блісс безвиразно дивилася на Тревіза, наче мить була в трансі. Тоді відповіла:

– П'ятнадцять тисяч років.

– Чому ви завагалися?

– На це потрібен був час. Старі спогади – дуже старі – майже всі в глибинах гір, потрібен час, щоб їх звідти видобути.

– Отже, п'ятнадцять тисяч років? Це тоді було заселено Гею?

– Ні, за найточнішими даними, що в нас є, це відбулося десь на три тисячі років раніше.

– Чому ви не впевнені? Ви – чи Гея – не пам'ятаєте?

– Це було до того, як Гея розвинулася настільки, щоб пам'ять стала планетарним феноменом, – сказала Блісс.

– Однак перш ніж ви змогли покладатися на колективну пам'ять, Блісс, Гея мусила вести записи. Записи у звичному сенсі – звукові, письмові, зафільмовані тощо.

– Гадаю, так, однак вони заледве б дожили до цього часу.

– Їх могли скопіювати, чи ще краще – перенести у планетарну пам'ять, коли та розвинулася.

Блісс спохмурніла. Вона знову завагалася, цього разу триваліше.

– Я не знаходжу слідів цих ранніх хронік, про які ви говорите.

– Чому?

– Не знаю, Тревізе. Припускаю, вони не були аж такі важливі. Гадаю, коли стало зрозуміло, що ці ранні неспогодові записи псуються, було вирішено, що вони застаріли й більше не потрібні.

– Ви цього не знаєте. Ви припускаєте й гадаєте, але не знаєте. Гея цього не знає.

– Мабуть, так. – Блісс опустила очі.

– Мабуть? Я – не частина Геї, отже, не мушу припускати те, що й вона, – ось вам, до речі, приклад, чому особність важлива. Як ізолят,

я здатен припустити дещо інше.

– І що ж?

– По-перше, де в чому я певен. Жива цивілізація навряд би знищила свої давні документи. Замість вважати їх застарілими й непотрібними, вона, найпевніше, ставитиметься до них із великою пошаною та докладатиме зусиль, щоб їх зберегти. Якщо документи Геї, створені до об'єднання в загальний організм, було знищено, Блісс, це знищення навряд чи було вашим рішенням.

– Тоді як ви це поясните?

– У Бібліотеці на Тренторі всі згадки про Землю знищила людина чи сила, не пов'язана із самими тренторіанськими другофундаторами. Хіба тоді не ймовірно, що на Геї всі згадки про Землю так само знищив хтось інший, а не сама Гея?

– Звідки ви знаєте, що в давніх документах ішлося про Землю?

– За вашими словами, Гею заснували щонайменше вісімнадцять тисяч років тому. Це переносить нас у період до становлення Галактичної Імперії, період, коли Галактику населяли люди й основним джерелом поселенців була Земля. Пелорат це підтвердить.

Трохи заскочений зненацька згадкою про себе, Пелорат прочистив горло:

– Так переказують легенди, люба. Я ставлюся до цих легенд серйозно і, як і Голан Тревіз, вважаю, що людський вид від початку існував на окремій планеті й цією планетою була Земля. Найперші поселенці прибули із Землі.

– Отже, якщо Гею було засновано в ранню епоху гіперпросторових подорожей, – вів далі Тревіз, – тоді дуже ймовірно, що її колонізували земляни, чи, може, мешканці не дуже старого світу, який незадовго до того колонізували земляни. Саме тому в документах про заселення Геї та перші кілька тисячоліть після цього точно мало йтися про Землю та землян, але цих документів немає. Здається, ніби *щось* стежить за тим, щоб у Галактиці про Землю не лишилося жодної зафіксованої згадки. А якщо це так, на це мусить бути причина.

– Це лише здогад, Тревізе, – обурилася Блісс. – Ви не можете знати напевне.

– Але ж це Гея наполягає, що в мене особливий дар доходити правильних висновків за неповними даними. Тож якщо я вже дійшов твердого висновку, не кажіть, що це лише здогад.

Блісс промовчала. Тревіз провадив далі:

– Тоді дедалі більше причин знайти Землю. Я маю намір вирушити, щойно «Далека зірка» буде готова. Ви двоє досі хочете летіти?

– Так, – одразу ж мовила Блісс, і Пелорат їй вторував.

Розділ другий. До Компореллона

1

Накрапав легкий дощ. Тревіз підвів очі до сірувато-білого від краю до краю неба.

На ньому був капелюх-дощовик, що відбивав краплі, розбризкуючи їх навсібіч від тіла. У Пелората, який стояв за межею досяжності бризок, такого захисту не було.

– Не бачу сенсу вам мокнути, Янове, – зауважив Тревіз.

– Волога мене не бентежить, любий друже, – із серйозним, як і завжди, виглядом мовив Пелорат. – Дощ легкий і теплий. Помітного вітру немає. А крім того, дозвольте процитувати стару приказку: «На Анакреоні роби як анакреонці». – Він указав на кількох геянців неподалік «Далекої зірки», які тихо спостерігали за ними. Вони стояли розрізнено, просто як дерева в геянському гаю, і на жодному не було капелюха-дощовика.

– Припускаю, – мовив Тревіз, – вони не зважають, бо вся решта Геї мокне. Деревя, трава, земля – усе мокне, і все це однаково частини Геї, разом із геянцями.

– Гадаю, в цьому є сенс. Невдовзі вийде сонце, і все швидко висохне. Одяг не зморщиться і не зсохнеться, не холодитиме, і оскільки тут немає непотрібних патогенних мікроорганізмів, ні в кого не буде застуди, грипу чи пневмонії. Тож нащо перейматися через дрібку вологи?

Тревіз добре бачив у цьому логіку, однак страшенно не хотів припиняти скаржитися, тож мовив:

– І все одно дощ під час нашого відбуття – це зайве. Усе ж таки дощ залежить від волі Геї. Тут не дощитиме, якщо Гея не схоче. Вона неначе виказує до нас неповагу.

– Можливо, – у Пелората трохи смикнулася губа, – Гея плаче від жалю, що ми летимо геть.

– Може, й так, але я цього не робитиму.

– Власне, – продовжував Пелорат, – припускаю, що землю в цьому районі потрібно зволожити, і ця потреба важливіша, ніж ваше бажання сонячного світла.

– Підозрюю, вам цей світ справді подобається? – усміхнувся Тревіз. – Навіть якщо на хвилику забути про Блісс.

– Подобається, – мовив Пелорат, неначе захищаючись. – У мене завжди було тихе впорядковане життя, і я думаю про те, як упорався б тут, де цілий світ працює над підтриманням тиші та впорядкованості. Усе ж таки, Ґолане, будуючи дім – чи цей корабель, – ми намагаємося створити ідеальний сховок. Обладнуємо його всім, що нам потрібно, лаштуємо так, щоб його температуру, якість повітря, освітлення й усе інше можна було контролювати та змінювати відповідно до смаків і потреб. Гея – це та сама жага до комфорту й безпеки, але поширена на цілу планету. Що в цьому поганого?

– Погано в цьому те, – констатував Тревіз, – що мій дім чи мій корабель сконструйовано, щоб пасувати *мені*. Це не я сконструйований, щоб пасувати *йому*. Якби я був частиною Геї, байдуже, як досконало планету продумано під мої потреби – я б серйозно переймався через той факт, що мене також продумують для неї.

– Можна посперечатися, що будь-яке суспільство формує населення, яке йому пасуватиме, – стиснув губи Пелорат, – і виробляє доречні в тому контексті звичаї, які надійно прив'язують людину до задоволення його потреб.

– У суспільствах, які я знаю, можливо бунтувати. Є диваки, навіть злочинці.

– Вам *хочеться* диваків і злочинців?

– Чому б і ні? Ми з вами – диваки. Ми точно не типові мешканці Термінуса. Що ж до злочинців, це вже термінологія. І якщо

злочинці – необхідна ціна за бунтарів, єретиків і геніїв, я готовий її платити. Я *вимагаю*, щоб мені дали заплатити цю ціну.

– Хіба злочинці – єдина можлива валюта? Не можна мати геніїв без злочинців?

– Геніїв і святих не буває без людей далеко поза межами норми, але ж у норми є не тільки один бік. Мусить бути якась симетрія. Хай там як, я хочу, щоб для мого рішення зробити з Геї модель майбутнього людства була краща причина, ніж планетарна версія комфортного дому.

– О мій любий товаришу, я не намагався вмовити васудовольнитися вашим рішенням. Я просто поділився спостере...

Він затнувся. До них широкими кроками прямувала Блісс. Темне волосся було вологим, а одяг липнув до тіла й підкреслював нічогеньку ширину стегон. Вона підійшла й кивнула їм.

– Перепрошую, що затримала вас, – сказала, трохи віддихавшись. – Спілкування з Домом забрало більше часу, ніж я очікувала.

– Авжеж, – мовив Тревіз, – ви знаєте все, що знає він.

– Інколи річ у різниці тлумачень. Ми все ж таки не однакові, тож обговорюємо. Погляньте, – різкувато мовила вона, – у вас дві руки. Обидві – частина вас і здаються ідентичними, тільки одна є відображенням іншої. Однак ви не використовуєте їх однаково, правда ж? Дещо ви робите переважно правою, а дещо лівою. Різниця тлумачень, так би мовити.

– Вона вас підловила, – з очевидним задоволенням констатував Пелорат.

– Влучна аналогія, – кивнув Тревіз, – якби тільки годилася, а я в цьому зовсім не певен. Хай там як, чи це означає, що ми можемо піднятися на борт? Тут дощить.

– Так, так. Наші люди зійшли з корабля, і він в ідеальному стані. – Блісс із цікавістю позирнула на Тревіза. – Ви не мокнете. Краплі вас оминають.

– Так і є. Я уникаю вологи.

- Але хіба не приємно іноді змокнути?
- Безперечно. Але за власним бажанням, а не за бажанням дощу.
- Що ж, ваше право, – знизала плечима Блісс. – Весь наш багаж завантажено, тож ходімо й ми.

Вони втрюх рушили до «Далекої зірки». Дощ ущухав, однак трава була доволі мокрою. Тревіз збагнув, що ступає обережно, однак Блісс скинула туфлі, які тепер несла в руці, та пробиралася крізь траву босоніж.

- Це приємно, – мовила у відповідь на позирк Тревіза.
- Добре, – неуважно озвався він. Тоді з легким роздратуванням спитав: – Чому взагалі інші геянці там стовбичать?

– Вони записують цю мить, яку Гея вважає доленосною. Ви важливі для нас, Тревізе. Якщо ви зміните думку внаслідок цієї подорожі та вирішите не на нашу користь, ми ніколи не переростемо в Галаксію, а може, й не лишимося Геєю.

- Отже, я символізую життя і смерть для Геї – для всього світу.
- Ми в це віримо.

Тревіз рвучко зупинився та зірвав капелюха. У небі з'являлися блакитні латки.

– Але зараз мій голос на вашу користь. Якщо ви мене вб'єте, я ніколи не зможу його змінити.

– Ґолане, – шоковано пробурмотів Пелорат, – це жахливі слова.

– Типові для ізолята, – спокійно мовила Блісс. – Ви мусите зрозуміти, Тревізе, що нас цікавите не ви як особистість і навіть не ваш голос, а правда, сутність справи. Ви важливі лише як провідник правди, а ваш голос – як вказівка на неї. Цього ми від вас і хочемо, і якби ми вбили вас, щоб не дати змінити думку, то всього-на-всього приховали б від себе правду.

– Якщо я скажу, що правда проти Геї, то ви всі тоді бадьоро згодитесь померти?

– Напевно, не зовсім бадьоро, але зрештою звелось б до цього.

Тревіз похитав головою.

– Якщо щось і переконає мене в тому, що Гея – це жах, який мусить зникнути, то це якраз те, що ви щойно сказали. – Він перевів погляд на геянців, які терпляче спостерігали (й, імовірно, підслуховували). – Чому вони так роззосередилися? І навіщо вам їх так багато? Якщо один із них спостерігає цю подію та зберігає у своїй пам'яті, хіба вона не буде доступна решті планети? Збережена в мільйоні різних місць, якщо ви так захочете?

– Вони спостерігають за нею кожен із різного ракурсу, і кожен зберігає її в трохи інакшому мозку. Коли всі спостереження буде вивчено, стане зрозуміло, що те, що відбувається, набагато легше досягнути із сукупності всіх спостережень, ніж із будь-якого з них окремо.

– Інакше кажучи, ціле більше за суму складників.

– Саме так. Ви збагнули фундаментальний сенс існування Геї. Як людська істота ви складаєтесь, може, з п'ятдесяти трильйонів клітин, однак як багатоклітинна особистість набагато важливіші, ніж сума індивідуальної важливості цих п'ятдесяти трильйонів. Із цим ви точно маєте погоджуватися.

– Так, – мовив Тревіз. – Із цим я погоджуюся.

Він ступив на корабель і на мить озирнувся – ще раз глянути на Гею. Короткий дощ надав атмосфері нової свіжості. Тревіз побачив зелений, квітучий, тихий, мирний світ; сад безтурботності, який розкинувся серед неспокою втомленої Галактики.

І Тревіз щиро сподівався, що бачить його востаннє.

2

Коли за Тревізом зачинився шлюз, депутатові здалося, що він відгородився не те щоб від кошмару, але від чогось настільки аномального, що досі йому не вдавалося вільно дихати.

Він чудово розумів, що частина цієї аномальності досі лишалася з ним в особі Блісс. Поки вона була тут, із нею була і Гея – та все ж

водночас Тревіз був упевнений, що її присутність необхідна. Чорна скринька знову запрацювала, утім депутат щиро сподівався, що ніколи не стане сліпо вірити в її силу.

Він обвів очима корабель, і той видався йому прекрасним. Це космічне судно належало Тревізу, лише відколи мер Гарла Бранно з Фундації запроторила його сюди й вислала поміж зірок – живий громозвід, який мусив переманювати на себе вогонь тих, кого Бранно вважала ворогами Фундації. Завдання було виконане, а корабель лишився йому, і повертати його Тревіз не планував.

Він володів «Далекою зіркою» усього кілька місяців, однак уже вважав її домом і заледве міг згадати свій колишній дім на Термінусі.

Термінус! Осердя Фундації на її периферії. Фундації, якій, за Планом Селдона, судилося за наступні п'ять століть сформувати другу, величнішу Імперію. От тільки він, Тревіз, не дав цьому відбутися. Власним рішенням він перетворював Фундацію на ніщо, уможливлючи натомість нове суспільство, новий життєвий лад, жаску революцію, що стане грандіознішою за будь-яку іншу в історії, відколи виникло багатоклітинне життя.

Тепер же він вирушив у подорож, яка мусила довести йому, що він учинив правильно – або ж протилежне.

Тревіз збагнув, що поринув у думки, тож роздратовано струсив із себе заціпеніння. Поквапився до кабіни пілота й переконався, що його комп'ютер досі на місці.

Той блищав – усе блищало. Тут надзвичайно ретельно прибрали. Він майже довільно під'єднав і від'єднав кілька контактів – усе працювало бездоганно й чи не швидше, ніж зазвичай. Вентиляційна система гарувала так безшумно, що довелося піднести руку до отворів, щоб напевне відчувати потоки повітря.

На комп'ютері заклично сяяло світне коло. Тревіз торкнувся його, і світло поширилося робочою поверхнею, окресливши контури для правої та лівої долоні. Він глибоко вдихнув, усвідомивши, що на якийсь час затамував подих. Геянці анітрохи не розумілися на

технологіях Фундації й легко могли пошкодити комп'ютер, хай ненавмисно. Та поки що все гаразд – контури долонь були на місці.

Утім головна перевірка почнеться, коли Тревіз прикладе до них власні долоні, і на хвилюку депутат завагався. Він майже одразу збагне, якщо щось буде не так, – але чи зможе в такому разі щось вдіяти? Задля ремонту доведеться повертатися на Термінус, а він був певен, що тоді мер Бранно не відпустить його знову. А якщо він не повернеться...

Він відчував, як стукотить серце. Навмисне подовжувати тривожне очікування точно не було сенсу.

Тревіз виставив руки – праву, ліву – і розташував їх понад контурами на поверхні. Одразу ж здалося, ніби його долоні тримали чийсь інші. Відчуття загострилися, і тепер він бачив Гею зусібіч, зелену й вогку, а також геянтів, які досі за ним спостерігали. Депутат звелів собі глянути вгору – і побачив здебільшого захмарене небо. За наступним зусиллям волі хмари щезли, тож тепер він дивився на цілісну блакить, із якої комп'ютер тимчасово прибрав диск геянського сонця.

Знову за його велінням блакить розступилася, і він побачив зорі.

Тревіз стер їх, звелів знову й побачив Галактику, схожу на вітрячок у перспективі. Підправив комп'ютеризоване зображення – налаштував його положення, змінив видимий хід часу, змусив його прокрутитися спершу в одному напрямку, тоді в іншому. Визначив координати сонця Сейшелла, найближчої до Геї важливої зірки; потім сонця Термінуса, а тоді Трентора – одні за одними. Він подорожував від зірки до зірки галактичною мапою, яку зберігали нутрощі комп'ютера.

Відтак Тревіз забрав руки від поверхні, дозволивши реальному світові знову оточити себе – і збагнув, що весь цей час стояв над комп'ютером у півнахилі, щоб торкатися рукою. Депутат відчув, як затерпли м'язи спини, і мусив потягнутися, перш ніж всістися.

Він дивився на комп'ютер із теплим полегшенням. Той працював бездоганно. Ба більше, став чутливішим, і Тревіз міг назвати свої

відчуття до нього тільки любов'ю. Усе ж таки, поки він тримав комп'ютер за руки (він рішуче відмовлявся зізнатися собі, що думав про них як про її руки), вони були одним цілим, і воля Тревіза спрямовувала, контролювала, переживала й ставала частиною більшого я. Вони удвох, як йому зненацька й тривожно спало на думку, мусили відчувати в меншому масштабі те, що відчувала в більшому Гея.

Він хитнув головою. Ні! У їхньому з комп'ютером тандемі саме він, Тревіз, цілковито все контролював. Комп'ютер повністю йому корився.

Він підвівся й перейшов до невеликої кухні й зони харчування. Тут було вдосталь усілякої їжі з потрібним устаткуванням для охолодження й розігрівання. Тревіз уже зауважив, що книгофільми в його кімнаті розташовано в належному порядку, і був майже впевнений – ні, цілковито впевнений, – що власну бібліотеку Пелората розміщено в безпечному сховку. Інакше Тревіз би вже точно отримав від того звістку.

Пелорат! Він дещо згадав і ступив до кімнати науковця.

– Янове, тут стане місця для Блісс?

– О так, цілком.

– Я можу переобладнати кімнату відпочинку їй під спальню.

Блісс підняла здивований погляд:

– Я не потребую окремої спальні. Мене цілком влаштовує лишатися тут із Пелом. Утім, припускаю, я можу відвідувати за потреби інші кімнати. Наприклад, тренажерну залу.

– Авжеж. Будь-які кімнати, крім моєї.

– Добре. Саме такою, за моїми припущеннями, була б домовленість. Ви, зрозуміло, не заходитимете в нашу.

– Зрозуміло, – озвався Тревіз, зиркнувши униз і усвідомивши, що його черевики заступають за поріг. Зробив пів кроку назад і похмуро мовив: – Блісс, це не кімната для молодят.

– Зважаючи на її компактність, я б сказала, що це саме вона і є, хоча Гея й розширила її в півтора рази.

– Як чудово, що ви такі добрі друзі. – Тревіз намагався не всміхатися.

– Ми такі, – мовив Пелорат, помітно знічений темою розмови, – але справді, старий друже, ви можете дозволити нам самим про себе подбати.

– Насправді не можу, – повільно заперечив Тревіз. – Я досі хочу наголосити, що це не помешкання для молодят. Не заперечую проти будь-яких ваших дій за взаємною згодою, але ви мусите зрозуміти, що не матимете приватності. Сподіваюся, Блісс, ви це усвідомлюєте.

– Тут є двері, – сказала вона, – і я гадаю, що ви не турбуватимете нас, коли вони будуть замкнені – тобто за винятком екстрених ситуацій.

– Авжеж не буду. Однак тут немає звукоізоляції.

– Ви намагаєтеся сказати, Тревізе, що доволі ясно чутимете будь-які наші розмови та будь-які звуки, які ми видаватимемо під час сексу.

– Так, саме це я й намагаюся сказати. І очікую, що, із цим на думці, ви усвідомите необхідність обмежити тут свої активності. Це може спричинити незручності, і мені шкода, але так уже склалося.

Пелорат прочистив горло й ласкаво мовив:

– Власне, Ґолане, із цією проблемою мені вже довелося зіткнутися. Ви ж розумієте, що будь-яке відчуття, яке переживає зі мною Блісс, переживає вся Гея.

– Я думав про це, Янове, – сказав Тревіз із таким виглядом, наче силувався не здригнутися. – І планував на цьому не наголошувати, раптом вам це на думку не спадало.

– Боюся, спадало.

– Не надавайте цьому зовеликого значення, Тревізе, – озвалася Блісс. – Будь-якої секунди на Геї можуть займатися сексом тисячі людей, а ще мільйони їдять, п'ють чи віддаються іншим заняттям, які приносять задоволення. Це посилює загальну ауру втіхи, яку відчуває Гея й кожна її частина. Нижчі тварини, рослини й мінерали мають свої помірніші задоволення, що також сприяють радісному

гомону загальної свідомості, яку Гея завжди відчуває в усіх своїх частинах і якої не має жоден інший світ.

– У нас є власні особливі втіхи, – мовив Тревіз, – якими ми можемо до певної міри поділитися або ж лишити собі, за бажання.

– Якби ви могли відчувати наші, то знали б, наскільки бідними в цьому сенсі є ви, ізоляти.

– Звідки вам знати, що ми відчуваємо?

– Хай там як, усе одно розважливо припустити, що світ спільних задоволень мусить бути потужніший, ніж окремі задоволення ізолюваних особистостей.

– Може, й так, але навіть якби мої втіхи були аж такі злиденні, я б усе одно мав власні радощі та жалі й був би ними, навіть мікроскопічними, задоволений, і був би собою, а не кровним братом найближчій каменюці.

– Не глузуйте. Ви цінуєте кожен мінеральний кришталик у своїх кістках та зубах і не допустили б жодному з них шкоди, хоч вони й мають не більше свідомості, ніж пересічна «каменюка» того ж розміру.

– Це правда, – неохоче погодився Тревіз, – але ми примудрилися відійти від теми. Мене не турбує, що вся Гея розділятиме вашу радість, Блісс, але я її розділяти не хочу. Ми житимемо тут у близьких приміщеннях, і я не бажаю бути змушеним брати участь у ваших справах навіть опосередковано.

– Ця суперечка беззмістовна, мій любий друже, – сказав Пелорат. – Порушення вашої приватності я прагну не більше за вас. Своєї теж, як на те пішлося. Ми з Блісс будемо стримані. Чи не так, Блісс?

– Як забажаєш, Пеле.

– Водночас, найпевніше, ми набагато більше часу проводитимемо на планетах, ніж на кораблі, а там можливостей для усамітнення...

– Мене не цікавить, що ви робите на планетах, – урвав Тревіз, – але на цьому кораблі хазяйную я.

– Саме так, – погодився Пелорат.

– Отже, це ми прояснили. Пора вирушати.

– Але чекайте. – Пелорат потягнувся смикнути Тревіза за рукав. – Вирушати куди? Ви не знаєте, де Земля, і я теж, і Блісс. Не знає і ваш комп'ютер, бо ви ще давно сказали мені, що інформації про Землю він не має. То що ви тоді плануєте робити? Мій любий друже, ви ж не можете просто довільно плавати в космосі.

На це Тревіз майже радісно всміхнувся. Відколи його захопила Гея, він уперше почувався вершителем власної долі.

– Запевняю вас, Янове, що не маю наміру плавати в космосі. Я точно знаю, куди полечу.

3

Пелорат тихо зайшов до кабіни пілота, перед тим зачекавши якусь хвилю – його тихий стукіт у двері так і лишився без відповіді. Він застав Тревіза за зосередженим спогляданням зоряного простору.

– Ґолане... – мовив Пелорат і замовк, чекаючи реакції. Депутат підняв погляд.

– Янове! Сідайте. Де Блісс?

– Спить. Бачу, ми вже в космосі.

– Правильно бачите. – Тревіза не збентежило легке здивування науковця. У нових гравітаційних кораблях зліт минав абсолютно непомітно. Ніяких інерційних ефектів чи поштовху від прискорення; ані шуму, ані вібрації.

Завдяки здатності легко звільнитися від будь-яких зовнішніх гравітаційних полів «Далека зірка» здійнялася з поверхні планети так плавно, ніби пливла в якомусь космічному морі. І, на диво, тяжіння *всередині* корабля не змінилося ні на секунду.

Звісно, поки корабель був в атмосфері, прискорюватися не було сенсу – інакше чулося б виття та вібрація від повітря, яке швидко проминало повз. Для прискорення наставав час, коли атмосфера лишалася позаду, і, хай яке стрімке, воно ніколи не давалося взнаки

пасажирам та було максимально комфортним. Тревіз не бачив, як його можна покращити, хіба що колись люди винайдуть спосіб гуляти крізь гіперпростір без кораблів і занепокоєння щодо надто сильних гравітаційних полів поблизу. Просто зараз «Далекій зірці» доведеться мчати від сонця Геї кілька днів, перш ніж гравітація ослабне достатньо, щоб спробувати стрибнути.

– Ґолане, друже, – мовив Пелорат, – я можу хвилинку чи дві з вами поговорити? Ви не дуже зайняті?

– Взагалі не зайнятий. Якщо як слід настановити комп'ютер, він подбає про все сам. А іноді він, здається, здогадується, якими будуть мої вказівки, і виконує їх майже до того, як я їх сформулюю. – Тревіз із любов'ю погладив поверхню столу.

– Ми дуже потоваришували, Ґолане, – сказав Пелорат, – за недовгий час знайомства, хоча, мушу визнати, для мене цей час не такий уже й недовгий. Стільки всього трапилося... Якщо замислитись над моїм доволі довгим життям, дуже химерно, що половина значущих подій сталася зі мною за останні пару місяців. Чи то так здається. Я майже міг би припустити...

Тревіз підняв долоню.

– Янове, гадаю, вас відносить від основної думки. Ви починали казати, що ми дуже потоваришували за короткий час. Це так, і ми досі товаришуємо. Як на те пішло, Блісс ви знаєте ще менше, а потоваришували з нею навіть більше.

– Це, звісно, інша річ. – Пелорат трохи присоромлено прочистив горло.

– Звісно, але що впливає з нашої недовгої, але витривалої дружби?

– Якщо ми, любий товаришу, досі друзі, як ви щойно сказали, я мушу поговорити про Блісс, яка, як ви теж щойно сказали, мені особливо дорога.

– Розумію. Що із Блісс?

– Я знаю, Ґолане, що вам вона не до вподоби, однак мені б хотілося, щоб заради мене...

Тревіз підняв руку:

– Хвилиночку, Янове. Я не в захваті від Блісс, але і об'єктом ненависті її не назву. Власне, я взагалі не відчуваю до неї ворожості. Вона приваблива дівчина, та навіть якби це було не так, заради вас я був би готовий її такою вважати. Мені не подобається Гея.

– Але Блісс і є Гея.

– Знаю, Янове. Це все й ускладнює. Поки я думаю про Блісс як про окрему людину, проблеми немає. А якщо думаю як про Гею, то є.

– Але, Ґолане, ви не дали Геї шансу. Послухайте, старий друже, дозвольте де в чому зізнатися. Коли ми з Блісс усамітнюємося, вона іноді на хвилику ділиться зі мною своєю свідомістю. Не довше, бо вона завжди каже, що я застарий, щоб пристосуватися. Ох, не насміхайтесь, Ґолане, ви теж для цього застарий. Якби ізолят, такий, як ви чи я, лишався частиною Геї більш як хвилину чи дві, можна було б ушкодити мозок, а за цілих п'ять чи десять хвилин ушкодження були б незворотними. Ґолане, якби ви тільки могли це пережити!

– Що? Незворотне ушкодження мозку? Ні, дякую.

– Ґолане, ви умисно мене не розумієте. Я маю на увазі ту коротку мить єднання. Ви не знаєте, від чого відмовляєтесь. Це неможливо описати. Блісс каже, що це схоже на радість. Якщо це радість, то така, коли нарешті ковтнете трохи води після того, як ледь не померли від спраги. Я навіть не намагаюся цього пояснити. Ви розділяєте всі задоволення, які окремо переживає мільярд людей. Це не стала радість, інакше ви швидко припинили б її відчувати. Вона вібрує, мерехтить, має дивну ритмічну пульсацію, яка вас не відпускає. Це більша радість – ні, не більша, краща, – ніж ви коли-небудь будете здатні пережити осібно. Я ледь не плачу, коли вона причиняє двері...

– Ви дивовижно красномовні, любий друже, – похитав головою Тревіз, – але це звучить дуже схоже на опис псевдендорфінної залежності, або ж якоїсь від іншого наркотика, що ненадовго дарує вам радість ціною подальшого постійного перебування у жаху. Це не

для мене! Я проти того, щоб проміняти свою особистість на короткий сплеск радості.

– Моя особистість досі зі мною, Ґолане.

– Але чи довго вона протримається, якщо так триватиме далі, Янове? Ви багатимете ще і ще наркотику, доки зрештою не ушкодите мозок. Янове, ви не мусите дозволяти Блісс чинити так із вами. Можливо, мені слід із нею про це поговорити.

– Ні! Не треба! Ви не те щоб утілення такту, а я не хочу, щоб ви її скривдили. Запевняю вас, вона в цьому сенсі дбає про мене краще, ніж ви можете уявити. Небезпека пошкодити мій мозок непокоїть її більше, ніж мене. Можете бути у цьому впевнені.

– Що ж, тоді я поговорю з вами, Янове. Більше так не робіть. Ви п'ятдесят два роки жили власними радістю та втіхою, і ваш мозок звик їх витримувати. Не підсідайте на новий незвичний гріх. У нього є ціна, якщо й не негайна, то з часом.

– Так, Ґолане, – глухо озвався Пелорат, позираючи на носики черевиків. – Гадаю, можна ще поглянути на це так. Що якби ви були одноклітинним...

– Я знаю, що ви скажете, Янове. Забудьте. Ми з Блісс уже звертались до цієї аналогії.

– Так, але замисліться на мить. Уявімо одноклітинні організми з людським рівнем свідомості та мисленнєвої здатності, які постали перед перспективою стати багатоклітинним організмом. Хіба одноклітинні не оплакуватимуть втрату індивідуальності, не обурюватимуться прийдешнім насильницьким вбудовуванням своєї особистості в загальний організм? І хіба вони не помилятимуться? Хіба може окрема клітина взагалі уявити могутність людського мозку?

Тревіз рвучко захитав головою.

– Ні, Янове, це хибна аналогія. Одноклітинні організми *не мають* свідомості чи будь-якої мисленнєвої здатності, або ж мають, але таку нікчемну, що її можна вважати нульовою. Для них поєднати й утратити свідомість – це втратити щось, чого в них насправді ніколи

не було. А от людина все ж таки *свідома* і *має* здатність до мислення. Саме їй загрожує втратити це, втратити справжній незалежний інтелект, тож аналогія не годиться.

На мить між ними запала тиша, майже гнітюча; нарешті Пелорат, намагаючись спрямувати розмову в інше річище, поцікавився:

– Чому ви так уважно дивитесь на екран?

– Звичка, – криво всміхнувся Тревіз. – Комп'ютер каже мені, що геянські кораблі за мною вслід не прямують і сейшеллський флот мене не зустрічає. Та все ж я стривожено видивляюся їх, і мене заспокоює саме те, що я нічого не бачу, хоча сенсори комп'ютера в сотні разів здібніші та проникливіші за мої очі. Ба більше, комп'ютер здатен дуже тонко відчувати деякі властивості космосу, властивості, які мої органи чуттів не здатні сприйняти за жодних умов. Знаючи це все, я однаково видивляюся.

– Ґолане, якщо ми справді друзі...

– Обіцяю, що не робитиму нічого, що засмутить Блісс. Принаймні нічого зумисного.

– Я вже про інше. Ви приховуєте від мене ваш пункт призначення, ніби не довіряєте мені. Куди ми летимо? Ви вважаєте, що знаєте, де Земля?

Тревіз глянув угору, піднявши брови:

– Вибачте. Я тримав це в таємниці, чи не так?

– Так, але чому?

– Справді, чому? Мені цікаво, друже, чи справа тут не в Блісс.

– У Блісс? Ви просто не хочете, щоб вона знала? Друже, їй можна *повністю* довіряти.

– Річ не в тім. Який сенс їй не довіряти? Підозрюю, вона може вирвати будь-яку таємницю в мене з голови, якщо захоче. Гадаю, причина більш дитяча. Мені здається, що ви приділяєте увагу лише їй, а мене неначе більше не існує.

Пелорат здавався нажаханим.

– Але, Ґолане, це не так.

– Знаю, але я намагаюся аналізувати власні почуття. Ви щойно прийшли до мене з острахом за нашу дружбу, і, думаючи про це, я відчуваю, що маю такі самі страхи. Я відверто не зізнавався собі в цьому, але гадаю, що почуваюся відрізаним від вас через Блісс. Можливо, мені хочеться «зрівняти рахунок», роздратовано приховуючи дещо від вас. Гадаю, це по-дитячому.

– Ґолане!

– Я ж сказав, що це по-дитячому, правда? Але хто час від часу не буває дитиною? Утім ми з вами друзі. Ми зійшлися на цьому, а отже, я більше не гратиму в ігри. Ми летимо на Компореллон.

– Компореллон? – перепитав Пелорат, якусь мить не пригадуючи.

– Ви точно маєте пам'ятати мого друга-зрадника, Манна Лі Компора. Ми втрьох зустрічалися на Сейшеллі.

Обличчя Пелората помітно посвітлішало:

– Авжеж, пам'ятаю. Його пращури були з Компореллона.

– Якщо були. Не обов'язково вірити в усе, що казав Компор. Однак Компореллон – відомий світ, а Компор стверджував, що його мешканці знали про Землю. Що ж, то ми вирушимо туди й перевіримо. Може, це ні до чого не приведе, але це єдина вихідна точка, яка в нас є.

Пелорат із невпевненим виглядом прочистив горло.

– Ох, любий друже, ви впевнені?

– Тут нема в чому бути впевненим чи невпевненим. Це єдиний можливий напрямок, і який би він не був ненадійний, у нас немає вибору, крім як іти за ним.

– Так, але якщо ми робимо це на підставі слів Компора, то, можливо, варто обдумати все, що він нам розповів. Я ніби пригадую, що він вкрай рішуче запевняв, наче на Землі немає життя – що її поверхня радіоактивна й повністю безживна. І якщо це так, ми летимо на Компореллон дарма.

Вони втрюх обідали в їдальні, займаючи майже весь її простір.

– Дуже смачно, – констатував із чималим задоволенням Пелорат. – Це з наших початкових запасів із Термінуса?

– Ні, зовсім ні, – відповів Тревіз. – Ті давно скінчилися. Це частина запасів, які ми придбали на Сейшеллі, перш ніж вирушити на Гею. Незвично, правда? Якись морепродукти, але доволі хрумкі. А щодо цього, я припускав, купуючи, що це капуста, але на смак геть не схоже.

Блісс слухала, але мовчала. Вона обережно длубалася в тарілці.

– Люба, тобі треба поїсти, – лагідно сказав їй Пелорат.

– Знаю, Пеле, і я їм.

– У нас є геянська їжа, Блісс, – повідомив Тревіз із дещицею не до кінця прихованої нетерплячості.

– Знаю, але я б воліла її зберегти. Ми не знаємо, скільки пробудемо в космосі, і я мушу про всякий випадок привчитися до їжі ізолятив.

– Все так погано? Чи Гея мусить їсти тільки Гею?

Блісс зітхнула.

– Власне, у нас є така приказка: «Коли Гея їсть Гею, ніщо не втрачається й не набувається». Це не більше ніж переміщення свідомості харчовим ланцюжком вгору та вниз. Усе, що я їм на Геї, і є Геєю, і навіть після того, як ця їжа бере участь в обміні речовин і стає мною, це *досі* Гея. Насправді завдяки цьому процесові дещо з того, що я їм, дістає шанс долучитися до інтенсивнішої свідомості, хоч решта їжі, звісно, перетворюється на відходи й опускається вниз у ланцюжку. – Вона рішуче поклала до рота шматок їжі, якусь мить активно пожувала, ковтнула й продовжила: – Це відображення величезного колообігу. Рослини ростуть і стають їжею для тварин. Тварини їдять і теж стають їжею. Будь-який померлий організм поглинають клітини плісняви, бактерії розпаду або що – і це *досі* Гея. У цьому величезному колообігу бере участь навіть неорганічна матерія, і все в ньому отримує шанс час від часу долучатися до свідомості високого рівня.

– Усе це можна сказати про будь-який світ, – заперечив Тревіз. – Будь-який атом у мені має довгу історію, під час якої він міг побути частиною багатьох живих істот, чи частиною моря, чи грудки вугілля, чи каменю, чи частинкою вітру, який на нас дме.

– Але на Геї всі атоми також постійно є частиною вищої планетарної свідомості, про яку ви нічого не знаєте.

– Ну то що тоді станеться із цими овочами із Сейшелла, які ви їсте? Вони стануть частиною Геї?

– Стануть – доволі повільно. А всі відходи, які виведе моє тіло, так само повільно перестануть бути її частиною. Усе ж таки тому, що мене полишає, бракуватиме зв'язку з Геєю. Йому бракуватиме навіть менш безпосереднього гіперпросторового зв'язку, який я можу підтримувати завдяки високому рівню інтенсивності свідомості. Саме цей гіперпросторовий зв'язок допомагає негеянській їжі стати геянською – повільно, – коли я її з'їм.

– А як щодо геянської їжі в наших сховищах? Чи стане вона повільно негеянською? Якщо так, краще вам її з'їсти, поки можете.

– Про це немає потреби турбуватися. Наші геянські запаси дібрано так, що вони ще довго лишатимуться частиною Геї.

– Але що станеться, якщо *ми* вживатимемо геянську їжу? – раптово озвався Пелорат. – Як на те пішло, що траплялося з нами, коли ми вживали геянську їжу на самій Геї? Ми самі будемо повільно перетворюватися на Гею?

Блісс хитнула головою, і обличчям її майнув химерно стривожений вираз.

– Ні, те, що ви з'їли, для нас втрачене. Принаймні втрачено ті частини, що взяли участь в обміні речовин та потрапили у ваші тканини. Відходи ж лишилися Геєю або дуже повільно нею стали, тож зрештою баланс було збережено, але численні атоми внаслідок ваших відвідин припинили бути Геєю.

– Чому це? – поцікавився Тревіз.

– Тому що ви не змогли б витримати перетворення, навіть часткового. Ви були нашими гостями, які увійшли до нашого світу

мимохить, так би мовити, і ми мусили захистити вас від небезпеки, навіть ціною крихітних часточок Геї. Ми добровільно заплатили цю ціну, але без утіхи.

– Нам шкода за це, – мовив Тревіз, – але ви впевнені, що негеянська їжа чи деякі її різновиди, своєю чергою, не нашкодять вам?

– Ні. Те, що їстівне для вас, буде їстівним і для мене. Я просто матиму додаткову проблему з обміном речовин і перетворенням такої їжі на Гею, і на власні тканини теж. Це створює психологічний бар'єр, який сильно псує моє задоволення від їжі та змушує їсти повільно, але невдовзі я це подолаю.

– А як щодо інфекції? – з тривогою вигукнув Пелорат. – Не розумію, чому не подумав про це раніше. Блісс! У будь-якому світі, який ми відвідаємо, імовірно, будуть мікроорганізми, від яких у тебе немає захисту, і ти помреш від якоїсь простої інфекційної хвороби. Тревізе, ми мусимо повернутися.

– Пеле, любий, не панікуй, – усміхнулася Блісс. – Мікроорганізми також асимілюються з Геєю, потрапляючи в моє тіло з їжею чи в будь-який інший спосіб. Якщо здаватиметься, що вони завдають шкоди, то асимілюватимуться швидше, а щойно стануть частиною Геї, то шкоди вже не завдадуть.

Обід добіг кінця, і Пелорат ковтнув своєї суміші фруктових соків, підігрітої зі спеціями.

– Любі мої, – сказав він, облизнувши губи, – гадаю, саме час знову змінити тему. Мені здається, що єдиним моїм заняттям на борту є змінювання теми. Чому б це?

– Бо ми з Блісс можемо дискутувати до смерті, – похмуро відповів Тревіз. – Від вас, Янове, залежить порятунок нашої психіки. Яку тему ви хочете натомість обговорити, друже?

– Я продивився свої довідкові матеріали про Компореллон. Весь сектор, до якого він належить, рясніє давніми легендами. Вони датують заселення давнім минулим, першим тисячоліттям гіперпросторових подорожей. На Компореллоні навіть оповідають

про легендарного засновника на ім'я Бенбаллі, хоч і мовчать про те, звідки він прибув. Кажуть, що спочатку їхня планета називалася Світом Бенбаллі.

– І скільки, на вашу думку, в цьому правди, Янове?

– Можливо, зернинка, але зернинка може виявитися ядром.

– Я ніколи не чув про якогось Бенбаллі. А ви?

– Ні, не чув, але вам відомо, що наприкінці епохи Імперії доімперську історію навмисне замовчували. У бентежні останні кілька століть імператори прагнули придушити місцевий патріотизм, адже дуже виправдано вважали його вплив руйнівним. Тож майже в кожному секторі Галактики справжній відлік історії, з усіма архівами та точною хронологією, розпочинали аж тоді, коли вплив Трентора там ставав відчутним, і цей самий сектор перетворювався на союзника Імперії чи був нею захоплений.

– Не думав, що історію так легко викорінити.

– Багато в чому й не легко, але цілеспрямований і могутній уряд може значно послабити її позиції. Ослаблена рання історія починає покладатися на розрізнений матеріал і зазвичай вироджується до казок. Ці казки неминуче обростатимуть перебільшеннями й змальовуватимуть сектор старшим і могутнішим, ніж він, найімовірніше, колись був насправді. І якою б сміховинною чи очевидно неможливою не була конкретна легенда, віра в неї поміж місцевих стає ознакою патріотизму. Я можу показати вам казки з усіх куточків Галактики – у них оповідають, ніби колонізування їхнього сектора розпочали вихідці із самої Землі, хоча батьківську планету вони так називають не завжди.

– Як іще вони її називають?

– По-різному. Іноді – Єдиною, а іноді – Найстарішою. Або часом – Місячним світом, і деякі надійні джерела кажуть, що це посилення на її величезний супутник. Щоправда, інші джерела стверджують, що справжня назва – Втрачений світ, а слово «місячний» – це метафора, яка означає «знівечений», «втрачений» чи «покинутий».

– Янове, зупиніться, – лагідно мовив Тревіз. – Ви можете вічно говорити про ваші надійні джерела та їхніх опонентів. Кажете, що ці легенди є скрізь?

– О так, мій любий друже. Майже. Вам варто лише продивитися їх, щоб отримати уявлення про людську звичку починати з якогось зернятка правди й нашаровувати на нього раз за разом відверту брехню – просто як устриці з Рампори, що роблять перлини з піщинки. Якось я натрапив саме на цю метафору, коли...

– Янове! Зупиніться знову! Скажіть, щось у легендах Компореллона відрізняє їх від інших?

– Ох! – Якусь мить Пелорат безтямно витріщався на Тревіза. – Відрізняє? Що ж, вони стверджують, що Земля від них відносно недалеко, і це незвично. Більшість світів, які говорять про Землю, як би вони її не називали, зазвичай не певні щодо її розташування; вона страх як далеко або ж у якійсь небувалії.

– Так, як-от дехто на Сейшеллі казав нам, що Гея розташована в гіперпросторі.

Блісс засміялася. Тревіз кинув на неї швидкий погляд:

– Це правда. Так нам сказали.

– Не сумніваюся, – сказала вона. – Це просто дивно. Звісно, нам вигідно, щоб вони в це вірили. Зараз ми просто хочемо, щоб нам дали спокій, а де можна бути в більшій безпеці та під надійнішим захистом, ніж у гіперпросторі? Якщо люди вірять, що ми там, то хай так і буде, навіть якщо це неправда.

– Так, – сухо мовив Тревіз, – водночас щось змушує людей вірити, що Землі не існує, чи що вона далеко, чи що вона вкрита радіацією.

– Крім компореллонців, – додав Пелорат, – які вірять, що вона відносно близько до них.

– Але все одно вважають її радіоактивною. Так чи інак, усі народи з легендами про Землю переконані, що вона недосяжна.

– Десь так, – погодився Пелорат.

– Багато хто на Сейшеллі вірив, що Гея недалеко, – вів далі Тревіз, – дехто навіть правильно визначив її зірку, проте всі вважали,

що досягнути її неможливо. Деякі компореллонці могли бути певні, що Земля радіоактивна й мертва, але все одно визначити її зірку. Тоді ми дістанемось цієї планети, якою б недосяжною вони її не вважали. Саме так ми вчинили з Геєю.

– Гея хотіла прийняти вас, Тревізе, – зауважила Блісс. – Ви були безпорадні, коли ми вас захопили, але ми не бажали вам шкоди. Що як Земля теж могутня, але не доброзичлива? Що тоді?

– У будь-якому разі я мушу спробувати – і пристати на наслідки. Утім це *моє* завдання. Щойно я визначу розташування Землі та попрямую до неї, ви зможете полетіти геть. Я висаджу вас у найближчому світі Фундації чи відвезу назад на Гею, якщо наполягатимете, а тоді вирушу на Землю сам.

– Любий друже, – з помітною тривогою мовив Пелорат, – не кажіть такого. Я б і не подумав вас кидати.

– А я – кидати Пела, – вторувала Блісс, потягнувшись і торкнувшись щоки Пелората.

– Що ж, гаразд. Уже скоро ми будемо готові стрибнути на Компореллон, а після цього, сподіваймося, і до Землі.

Частина II. Компореллон

Розділ третій На пропускній станції

1

Увійшовши до їхньої кімнати, Блісс запитала:

– Тревіз казав тобі, що ми от-от стрибнемо крізь гіперпростір?

Пелорат, який зігнувся над оглядовим диском, підвів погляд.

– Власне, він щойно зазірав і сказав мені: «За пів години».

– Пеле, мені ця думка не до вподоби. Я ніколи не любила стрибки.

Від цього дивне відчуття, наче вивертає зсередини.

Пелорат здавався трохи здивованим.

– Не знав, що ти космічна мандрівниця, люба Блісс.

– Не зовсім так, і не тільки тому, що я – складник глобального організму. Сама Гея зазвичай не подорожує регулярно. За самою моєю/нашою/Геїною природою я/ми/Гея не досліджуємо, не торгуємо та не літаємо для розваги. Та все ж необхідно мати когось на пунктах підльоту...

– Як коли нам пощастило зустріти тебе.

– Так, Пеле. – Блісс ніжно йому всміхнулася. – Подеколи необхідно відвідати з різних причин – зазвичай інкогніто – Сейшелл та інші зоряні регіони. Але інкогніто чи ні, це завжди означає стрибок, і, звісно, коли будь-яка частина Геї стрибає, це відчуває вся Гея.

– Це недобре.

– Могло бути й гірше. Значна частина Геї стрибок не переживає, тож ефект суттєво пом'якшено. Утім я, здається, відчуваю його набагато гостріше за решту Геї. Як я намагаюся пояснити Тревізові, хоча все на Геї є Геєю, окремі складники не однакові. У нас є відмінності, і мені з якихось причин властива особлива чутливість до стрибка.

– Чекай-но! – раптом згадав Пелорат. – Тревіз якось мені пояснював. Найгірші відчуття бувають на звичайних зорельотах. На

них під час входження в гіперпростір полишаєш галактичне гравітаційне поле, а тоді, повертаючись до звичайного простору, знову входиш у нього. Відчуття, про яке ти кажеш, спричиняють вихід і повернення. Але «Далека зірка» – гравітаційний корабель. Він не залежить від гравітаційного поля, тож етапів виходу й повернення немає. Ми нічого не відчуємо. Можу тебе в цьому запевнити, люба, з особистого досвіду.

– Але це прекрасно! Шкода, що я не подумала обговорити це раніше. Це звільнило б мене від побоювань.

– Є й ще одна перевага, – продовжив Пелорат, відчувши, як надихається незвичною роллю тлумача астронавтичних питань. – Щоб стрибнути, звичайному кораблю у звичайному просторі потрібно відійти на доволі велику відстань від масивних тіл, таких як зірки. Що ближче до зірки, то сильніше гравітаційне поле й виразніші відчуття від стрибка. А що сильніше гравітаційне поле, то складніші рівняння треба розв'язати, щоб безпечно стрибнути й опинитися в бажаній точці звичайного простору. Проте в гравітаційному кораблі про відчуття стрибка можна забути. До того ж комп'ютер цього корабля набагато розвинутіший за звичайні, і він здатен незвично майстерно та швидко поратися зі складними рівняннями. Завдяки цьому не треба летіти від зірки пару тижнів, досягаючи безпечної та зручної відстані для стрибка; «Далекій зірці» достатньо двох чи трьох днів – передусім тому, що ми не підвладні гравітаційному полю, а отже, й інерційному впливу (визнаю, я цього не розумію, але так каже Тревіз), і можемо прискорюватися значно хутчіше за звичайний корабель.

– Це добре, і, до честі Трева, він вміє керувати цим незвичним кораблем.

– Прошу, Блісс, – легко спохмурнів Пелорат. – Кажі «Тревіз».

– Кажу, кажу. Але поки його немає, трохи розслабляюся.

– Не треба. Не варто навіть трохи заохочувати цю звичку, люба. Він до цього дуже чутливий.

– Не до цього. Він чутливий до мене. Я йому не подобаюся.

– Це не так, – щиро запевнив Пелорат. – Я говорив із ним про тебе. Ну ж бо, не треба супитися. Я був надзвичайно тактовний, люба дівчинко. Тревіз запевнив мене, що не відчуває до тебе неприязні. Він підозріливо ставиться до Геї, і його не тішить, що він мусив обрати її майбутнім людства. Ми маємо поставитися до цього з розумінням. Це мине, коли він поступово збагне переваги Геї.

– Сподіваюся, але річ не лише в Геї. Що б він не сказав тобі, Пеле, – не забувай, що ти його друг і він не хоче тебе кривдити, – йому не подобаюся особисто я.

– Ні, Блісс. Такого просто не може бути.

– Пеле, не всі мусять любити мене просто тому, що любиш ти. Дозволь пояснити. Трев – гаразд, Тревіз – вважає мене роботом.

Зазвичай незворушні риси Пелората набули приголомшеного виразу.

– Та годі, він не може вважати тебе штучною людською істотою.

– Що в цьому дивного? Гею заселяли за допомогою роботів. Це відомий факт.

– Роботи можуть допомагати, як це роблять машини, але заселили Гею люди – люди із Землі. Так вважає Тревіз. Я це знаю.

– Про Землю в пам'яті Геї нічого немає, як я казала тобі й Тревізу. Але в наших найдавніших спогадах, навіть після тих трьох тисяч років, яких немає в колективній свідомості, є роботи, які працювали над завершенням перетворення Геї на придатний до життя світ. Також у ті часи ми формували Гею як єдиний планетарний розум – на це знадобилося багато часу, Пеле, любий, і це ще одна причина, чому наші найперші спогади тьмяні, й, можливо, річ була не в тім, що їх стерла Земля, як думає Тревіз...

– Так, Блісс, – нетерпляче мовив Пелорат, – але що з роботами?

– Що ж, поки ми творили Гею, роботи покинули її. Ми не хотіли Геї з роботами, бо й донині переконані, що роботичний складник у довготривалій перспективі буде шкідливий для людського суспільства, ізолюваного чи планетарного за природою. Я не знаю, як ми дійшли цього висновку, але, можливо, він базується на подіях

особливо давнього періоду галактичної історії, тож пам'ять Геї туди не сягає.

– Якщо роботи її покинули...

– Так, але що як дехто з них лишився? Що як я одна з них? Можливо, мені п'ятнадцять тисяч років. Тревіз це підозрює.

Пелорат повільно похитав головою.

– Але ти не робот.

– Ти точно в цьому впевнений?

– Звісно, впевнений. Ти *не робот*.

– Звідки ти знаєш?

– Блісс, я *знаю*. У тобі нічого штучного. Краще за мене цього ніхто не може знати.

– Хіба я не можу бути настільки вигадливо збудована, що в усіх аспектах, від найбільшого до найменшого, мене не відрізнити від справжньої? Якби це було так, як би ти побачив різницю між мною і людиною?

– Не думаю, що можливо створити щось настільки хитромудре, – мовив Пелорат.

– Але що якби це було можливо, попри те що ти думаєш?

– Я просто в це не вірю.

– Тоді розгляньмо це як гіпотетичний випадок. Якби я була роботом, якого не відрізнити від людини, як би ти почувався?

– Ну, я... я...

– Якщо конкретно. Як би ти поставився до того, щоб кохатися з роботом?

Раптом Пелорат клацнув великим та середнім пальцем правої руки:

– Знаєш, є легенди про те, як жінки закохувались у штучних чоловіків, і навпаки. Я завжди вважав, що це певна алегорія, та ніколи не думав, що їх можна сприймати буквально. Звісно, ми з Голаном навіть ніколи не чули слова «робот» до посадки на Сейшеллі, але тепер, коли я про це думаю, ті штучні чоловіки та

жінки мусили бути роботами. Вочевидь, такі роботи справді існували на початку історії. Це означає, що легенди треба переосмислити...

Він замислено замовк, і Блісс, почекавши хвилю, гучно ляснула в долоні. Пелорат підстрибнув.

– Пеле, любий. Своєю міфографією ти уникаєш питання. Питання ось яке: як би ти поставився до того, щоб кохатися з роботом?

Пелорат зніяковіло подивився на неї:

– Якого справді не відрізнити від людини?

– Так.

– Тоді мені здається, що робот, якого ніяк не відрізнити від людини, і є людиною. Якби ти була таким роботом, для мене ти була б людиною.

– Саме це я й хотіла від тебе почути, Пеле.

Пелорат вичекав, тоді запитав:

– Що ж, любя, тепер, коли ти почула це від мене, хіба не час сказати мені, що ти справжня людина й мені не треба сушити голову над гіпотетичними ситуаціями?

– Ні, цього я не скажу. Ти визначив справжню людину як об'єкт, що має всі ознаки справжньої людини. Якщо тебе влаштовує наявність у мене цих ознак, тоді розмову закінчено. У нас є робоче визначення, й іншого не потрібно. Усе ж таки звідки мені знати, що *ти* не робот, якого не відрізнити від людини?

– Бо я кажу тобі, що це не так.

– Ага, однак, якби ти був роботом, якого не відрізнити від людини, тобі могли б прописати здатність стверджувати, що ти справжня людина, та навіть самому в це вірити... Робоче визначення – все, що в нас є і може бути.

Вона обвила руками шию Пелората й поцілувала його. Поцілунок ставав дедалі пристраснішим і тривав, аж доки Пелорат не зумів трохи приглушено вичавити:

– Але ж ми пообіцяли не бентежити Тревіза й не перетворювати корабель на гніздечко для молодят.

– Давай віддамося почуттям, – стала вмовляти його Блісс, – і не лишимо собі часу думати про обіцянки.

– Але я не можу так вчинити, люба, – стурбовано мовив Пелорат. – Знаю, це мусить дратувати тебе, Блісс, але я постійно думаю і за характером не схильний віддаватися емоціям. Це вироблена за роки звичка, і, напевно, іншим вона дуже не до вподоби. Я ніколи не жив із жінкою, яка рано чи пізно не починала цьому противитися. Моя перша дружина... Хоча, гадаю, обговорювати це буде недоречно...

– Так, доволі недоречно, але не смертельно. Ти теж не перший мій коханець.

– Ох! – мовив Пелорат радше розгублено, а тоді, зауваживши легку усмішку Блісс, додав: – Тобто, звісно ж. Я й не очікував, що міг би... Словом, моїй першій дружині це не подобалося.

– Але мені подобається. Мені твої нескінченні поринання в думки здаються привабливими.

– У це я не вірю, але мені спало на думку ще дещо. Робот чи людина – немає значення. У цьому ми погоджуємося. Однак я ізолят, і тобі це відомо. Я не частина Геї, і коли ми усамітнюємося, ти ділишся емоціями за межами Геї, навіть якщо дозволяєш мені ненадовго взяти в цьому участь, утім це мають бути не настільки потужні емоції, які ти переживала б, якби Гея кохалася з Геєю.

– Кохання з тобою, Пеле, дарує свою втіху, – сказала Блісс. – Далі я не зазираю.

– Але питання не лише в тому, що ти кохаєш мене. Ти – не лише ти. Що як Гея вважатиме це збоченням?

– Якщо вважатиме, я знатиму, бо я і є Гея. А оскільки я насолоджуюся тобою, то й Гея теж. Коли ми кохаємося, вся Гея так чи інак розділяє ці відчуття. Коли я кажу, що кохаю тебе, це означає, що Гея кохає тебе, хоча лише тому складнику, яким я є, відведено безпосередню роль. Здається, тебе це бентежить.

– Те, що я ізолят, Блісс. Я цього достоту не розумію.

– Завжди можна провести аналогію з тілом ізолята. Коли ти насвистуєш мелодію, насвистувати її хоче все твоє тіло, *ти* як

організм, але безпосереднє завдання доручено твоїм губам, язику та легеням. Твій великий палець на правій нозі не робить нічого.

– Він може підстукувати мелодії.

– Але це не обов'язково для насвистування. Підстукування великим пальцем – не сама дія, а реакція на неї, і справді, всі частини Геї можуть у якийсь спосіб реагувати на мою емоцію, як я реагую на їхню.

– Припускаю, соромитися через це немає сенсу.

– Ніякого.

– Але це дає мені химерне відчуття відповідальності. Коли я намагаюся зробити тебе щасливою, то розумію, що мушу намагатися зробити щасливим кожен організм на Геї.

– Кожен атом – і ти робиш. Ти докладаєшся до почуття спільної радості, яким я коротко з тобою ділюся. Гадаю, твій внесок надто малий, щоб його було легко вирахувати, але він є, і це знання мусить посилювати твою радість.

– Хотів би я бути впевненим, що Ґолан достатньо заклопотаний маневруванням у гіперпросторі, щоб деякий час лишатися в кабіні пілота, – промовив Пелорат.

– Прагнеш медового місяця, так?

– Так.

– Тоді знайди папірець, напиши на ньому «Гніздечко молодят», прикріпи зовні на дверях, і якщо він захоче увійти – це його проблема.

Так Пелорат і вчинив, і саме під час подальших приємних дій «Далека зірка» зробила стрибок. Ані Пелорат, ані Блісс цього не помітили, та й не змогли б, навіть якби звертали увагу.

2

Минуло лише кілька місяців, відколи Пелорат познайомився з Тревізом і вперше полишив Термінус. До того за понад пів століття

(за галактичним стандартом) свого життя він жодного разу не покидав поверхні планети.

Як науковець сам собі уявляв, за ці місяці він став стріляним горобцем. Пелорат побачив три планети з космосу: сам Термінус, Сейшелл і Гею. А тепер споглядав на екрані четверту, хоч і через підконтрольний комп'ютеру телескопічний пристрій. Четвертою планетою був Компореллон.

І знову, вчетверте, Пелорат був дещо розчарований. Він чомусь і досі думав, ніби дивитися на населений світ із космосу означало бачити контури його континентів, оточених морем; або ж, якщо світ був сухим, обриси озер із навколишнім суходолом.

Але це було не так.

Якщо світ заселений, у ньому є атмосфера, а також гідросфера. А якщо там є повітря і вода, то бували хмари; а якщо були хмари, вони затуляли краєвид. Тож Пелорат знову збагнув, що дивиться на білі закрути з де-не-де помітними пробłysками блідо-блакитного чи іржаво-брунатного.

Він похмуро замислився, чи можна визначити світ, якщо вивести на екран його зображення з висоти, скажімо, трьохсот тисяч кілометрів. Як відрізнити один хмарний закрут від іншого?

Блісс трохи занепокоєно зиркнула на Пелората.

– У чому річ, Пеле? Ти начебто не радий.

– Мені здається, що всі планети з космосу однакові.

– І що з того, Янове? – спитав Тревіз. – Усі берегові лінії на горизонті Термінуса теж однакові, якщо не знати, що шукати – конкретну гірську вершину чи конкретний прибережний острівець цікавої форми.

– Насмілюся спитати, – з помітним невдоволенням зазначив Пелорат, – що можна відшукати в масі рухливих хмар? Навіть якщо спробувати, перш ніж ви визначитесь, ці хмари вже попливуть на нічний бік планети.

– Придивіться уважніше, Янове. Якщо ви простежите за формою хмар, то помітите, що вони зазвичай складаються у візерунок, який

оплітає планету і рухається навколо центру. Цей центр приблизно розташований на одному з полюсів.

– Котрому? – поцікавилася Блісс.

– Оскільки відносно нас планета обертається за годинниковою стрілкою, ми за визначенням дивимося на південний полюс. А оскільки центр мусить бути десь за п'ятнадцять градусів від термінатора – межі світла та тіні, – а планетарна вісь нахилена під двадцять одним градусом до перпендикуляра площини обертання, зараз середина весни чи середина літа, залежно від того, рухається полюс від термінатора чи до нього. Якщо попрошу, комп'ютер може обрахувати орбіту і якнайшвидше мені її повідомити. Столиця на північному боці екватора, тож зараз там середина осені чи зими.

– Ви здатні все це визначити? – спохмурнів Пелорат. Він вдивлявся у хмарний шар – неначе думав, що той може чи мусить до нього заговорити, але, звісно, це було не так.

– І не лише це, – продовжив Тревіз, – але якщо ви глянете на полярні регіони, то помітите, що в шарі хмар начебто немає просвітів, коли вони відходять від полюсів. Насправді просвіти є, але крізь них ви бачите кригу, тож це біле на білому.

– Ага, – озвався Пелорат. – Гадаю, на полюсах це очікувано.

– На населених планетах – безперечно. Безживні планети можуть не мати повітря чи води або ж мати явні ознаки того, що хмари чи лід утворені не з води. На цій планеті таких ознак немає, тож ми знаємо, що дивимося на водяні хмари та водяний лід. Наступне, що ми помічаємо, це ділянку неторканого білого з денного боку термінатора, і досвідчене око одразу бачить, що вона більша за середню. Крім цього, можна зауважити такий собі помаранчевий відблиск світла, доволі тьмяний, і це означає, що сонце Компореллона відчутно холодніше за сонце Термінуса. Хоча Компореллон розташований ближче до свого сонця, ніж Термінус до свого, та все ж не достатньо близько, щоб компенсувати нижчу температуру. Отже, Компореллон – дуже-дуже холодний населений світ.

– Ви читаєте це як книгу, старий друже, – із захватом озвався Пелорат.

– Не дивуйтеся надто сильно, – лагідно всміхнувся Тревіз. – Комп'ютер надав мені потрібну статистику, а також дані про середню температуру – доволі низьку. Неважко зробити висновки щодо чогось уже відомого. Власне, Компореллон перебуває на межі льодовикового періоду і переживав би його, якби розташування континентів краще годилося для цього стану.

– Мені не подобається холодний світ. – Блісс прикусила нижню губу.

– У нас є теплий одяг, – сказав Тревіз.

– Неважливо. Люди насправді не пристосовані до холодної погоди. У нас немає ні товстого хутра чи пір'я, ні достатньої кількості підшкірного жиру. Якщо у світі є холодна погода, це свідчить про певне недбале ставлення до добробуту його частин.

– Гея – рівномірно теплий світ?

– Так, більша її частина. На ній є холодні зони для пристосованих до холоду рослин та тварин і деякі спекотні зони для пристосованих до спеки, але здебільшого Гея рівномірно тепла, і там ніколи не буває некомфортно спекотно чи холодно для тих, хто звик до помірних температур, зокрема, звісно, і людей.

– Людей, авжеж. Усі частини Геї в цьому сенсі живі та рівні, однак деякі, як-от люди, очевидно рівніші за інших.

– Облиште дурний сарказм, – мовила Блісс без натяку на ущипливість. – Рівень та інтенсивність свідомості мають значення. Людина – корисніша частинка Геї, ніж камінь тієї ж ваги, тож властивості та функції Геї як цілого цілком обґрунтовано найсприятливіші саме для людини – хоча й не настільки, як у ваших світах ізолятів. Крім цього, часом вони сприяють й іншим частинам, коли Гея цього потребує. На тривалий час пріоритет можуть мати навіть кам'яні надра. Ті теж вимагають уваги, бо за її браком можуть постраждати всі частини Геї. Ми ж не хочемо зайвого виверження вулкана, правда?

– Ні, – відповів Тревіз. – Зайвого – ні.

– Ви не дуже вражені, правда?

– Слухайте, у нас є світи, холодніші за середньостатистичні, і є тепліші; є світи, переважно вкриті тропічними лісами, і світи величезних саван. Немає двох схожих світів, і кожен із них слугує домівкою тим, хто до нього звик. Я звичний до відносно м'якої погоди Термінуса – ми, власне, приборкали її майже до рівня помірності Геї, але мені подобається хоча б тимчасово вириватись куди-інде. Чого немає в Геї, Блісс, але є в нас, так це різноманіття. Якщо Гея розшириться до Галаксії, чи змусять кожен світ Галактики стати помірним? Одноманітність буде нестерпна.

– Якщо це так, і різноманіття здаватиметься бажаним, різноманіття буде підтримано.

– Наче, так би мовити, дарунок від центрального комітету? – сухо спитав Тревіз. – У межах прийнятного для них, звісна річ? Я б усе ж таки лишив це природі.

– Але ви *не лишили* це природі. Усі населені світи Галактики видозмінювали. Кожен із них на початку перебував у некомфортному для людства природному стані, і кожен з них перетворювали, доки вони не ставали настільки помірними, наскільки це було можливо. Якщо цей світ холодний, я певна, це тому, що його мешканці не могли відігріти його більше без непомірних витрат. І навіть так можна бути впевненими, що території, які вони безпосередньо населяють, штучно доведено до м'якого клімату. Тож облиште цю надмірну праведність про «лишити це природі».

– Припускаю, ви говорите від імені Геї.

– Я завжди говорю від імені Геї. Я *і* є Гея.

– Тоді, якщо Гея настільки впевнена у власній вищості, навіщо вам потрібне *моє* рішення? Чому ви не почали без мене?

Блісс помовчала, ніби збираючись із думками, і відповіла:

– Тому що надмірна віра в себе нерозважлива. Природно, що ми бачимо власні позитивні риси краще за недоліки. Ми прагнемо

чинити правильно – не на нашу думку, а об'єктивно, якщо об'єктивна рація взагалі існує. Ваш підхід здається нам максимально наближеним до об'єктивної правильності, тож ми йдемо за вами.

– Ага, я аж такий об'єктивний, – із жалем сказав Тревіз, – що навіть не розумію власного рішення та шукаю йому виправдання.

– Ви його знайдете.

– Сподіваюся.

– Власне, старий друже, – втрутився Пелорат, – мені здається, що в цій останній суперечці доволі легко взяла гору Блісс. Чому ви не визнаєте, що її аргументи виправдовують ваше рішення зробити Гею майбутнім трендом для людства?

– Бо я не чув цих аргументів, коли ухвалював рішення, – відрізав Тревіз. – Я не знав усіх цих подробиць про Гею. На мене вплинуло щось інше, принаймні підсвідомо; щось, не залежне від даних про Гею, але точно ґрунтовніше. І саме це я щосили намагаюся збагнути.

– Не сердіться, Ґолане. – Пелорат примирливо підняв руку.

– Я не серджуся. Я просто під нестерпним тиском. Не хочу бути центром уваги Галактики.

– Я вас у цьому не звинувачую, Тревізе, – мовила Блісс, – і мені справді шкода, що ваша суть поставила вас у таке становище. Коли ми сідатимемо на Компореллон?

– Через три дні й лише після того, як зупинимось на одній із пропускних станцій на орбіті над ним.

– Із цим не має виникнути проблем, правда? – спитав Пелорат.

Тревіз знизав плечима.

– Залежить від кількості кораблів, які наближаються до світу, кількості наявних пропускних станцій, і передусім від конкретних правил. Там можуть і відмовити в допуску. Ці правила час від часу змінюються.

– Що значить «відмовити в допуску»? – обурився Пелорат. – Як вони можуть відмовити в допуску громадянам Фундації? Хіба Компореллон не належить до володінь Фундації?

– Що ж, і так, і ні. Тут є чутливе питання букви закону, і я не впевнений, як її тлумачить Компореллон. Гадаю, є шанс, що нам відмовлять у доступі, але не думаю, що значний.

– А що ми робитимемо, якщо відмовлять?

– Я не певен, – сказав Тревіз. – Зачекаймо й подивімося, що станеться, перш ніж мучитися складанням запасних планів.

3

Тепер вони достатньо наблизилися до Компореллона, щоб він поставав масивною сферою навіть без телескопічного збільшення. Однак, якщо все-таки збільшити додатково, можна було роздивитися пропускні станції. Вони випиналися над планетою вище за більшість орбітальних споруд і були добре освітлені.

Оскільки «Далека зірка» наближалася з боку південного полюса планети, половина сфери була постійно залита сонцем. Звісно, пропускні станції на нічному боці видавалися яскравішими спалахами світла. Розмістили їх дугою й із рівними проміжками. Шість із них було видно (плюс, безперечно, шість на денному боці), і всі вони кружляли над планетою з однаковою і рівномірною швидкістю.

Відчуваючи деякий трепет від цього виду, Пелорат спитав:

– Ближче до планети є інші джерела світла. Що це?

– Я не знаю планету досконально, тож не можу сказати, – відповів Тревіз. – Це можуть бути орбітальні фабрики, лабораторії чи обсерваторії, або навіть населені пункти. Деякі планети воліють затемняти ззовні всі орбітальні об'єкти, крім пропускних станцій. Термінус, наприклад. Компореллон, вочевидь, ліберальніший.

– На яку саме станцію ми прямуємо, Ґолане?

– Залежить від них. Я надіслав запит на посадку на Компореллон, і зрештою ми отримаємо вказівки щодо того, на яку пропускну станцію летіти та коли. Багато залежить від того, скільки

новоприбулих кораблів намагаються наразі ввійти. Якщо біля кожної станції вишикувався з десятків кораблів, у нас немає вибору, крім як потерпіти.

– Я була на гіперпросторових відстанях від Геї лише двічі, – зауважила Блісс, – і обидва рази то було на чи біля Сейшелла. Я ніколи не залітала аж так далеко.

– Це має значення? – уважно зиркнув на неї Тревіз. – Ви ж досі Гея, чи не так?

Якусь мить Блісс здавалася роздратованою, але тоді майже присоромлено хихотнула.

– Мушу визнати, Тревізе, цього разу ви мене підловили. У слова «Гея» подвійне значення. Воно може означати фізичну планету як твердий сферичний об'єкт у космосі, але також живий об'єкт, частиною якого є ця сфера. Строго кажучи, ми мусимо використовувати для цих двох різних понять два різних слова, але геянци завжди розуміють із контексту, про яке йдеться. Визнаю, ізолята це може часом заплутувати.

– Що ж, тоді, якщо ви визнаєте, що перебуваєте в багатьох тисячах парсеків від Геї як сфери, чи досі ви є частиною Геї як організму?

– Я досі Гея.

– Жодного послаблення?

– Загалом ні. Певна, я вже казала, що лишатися Геєю через гіперпростір дещо складніше, але я лишаюся.

– Чи не спадало вам на думку, що Гею можна вважати галактичним кракеном – легендарним монстром із мацаками, які сягають скрізь? Вам достатньо поселити кількох геянтів у кожному населеному світі – і, фактично, отримаєте Галаксію. Власне, ви могли вже це зробити. Де розкидано ваших геянтів? Припускаю, один чи два є на Термінусі й один чи два на Тренторі. Де ще?

Блісс було помітно незатишно.

– Я сказала, що не брехатиму вам, Тревізе, але це не означає, що я почуваюся зобов'язаною розкривати вам всю правду. Дечого вам

немає потреби знати, зокрема осіб і місць перебування окремих частин Геї.

– Чи є потреба мені знати причину існування цих мацаків, Блісс, навіть якщо я не знаю, де вони?

– На думку Геї, немає.

– Але, припускаю, я можу вгадати. Ви вірите, що є хранителями Галактики.

– Ми прагнемо мати стабільну та безпечну Галактику, мирну та квітучу. План Селдона, принаймні за початковим задумом Гарі Селдона, передбачає встановлення Другої Галактичної Імперії, стабільнішої та дієвішої за Першу. План, який постійно видозмінювала та покращувала Друга Фундація, поки що працював добре.

– Але Гея не хоче Другої Галактичної Імперії у звичному сенсі, чи не так? Ви прагнете Галаксії – живої Галаксії.

– Оскільки ви це дозволили, ми сподіваємося з часом отримати Галаксію. Якби рішення було не на нашу користь, ми боролися б за Другу Імперію Селдона й зробили б її якомога безпечнішою.

– Але що не так із... – Тревіз вловив тихий звук, схожий на свердлення. – Комп'ютер подає мені сигнал. Гадаю, він отримує вказівки щодо пропускнуї станції. Я повернуся.

Він зайшов у кабінку пілота, поклав долоні на розмітку на поверхні столу та виявив, що це справді були вказівки щодо конкретної пропускнуї станції, до якої йому треба було прямувати, – координати відносно лінії від центра Компореллона до його північного полюса, встановлений маршрут наближення.

Тревіз просигналізував, що згоден, і на хвилюку присів.

План Селдона! Він давно про нього не думав. Перша Галактична Імперія пала, а Фундація п'ятсот років розросталася, спершу конкуруючи з Імперією, а потім на її руїнах – усе згідно з Планом.

Потім було вторгнення Мула, що деякий час загрожував розтрошити План на друзки, однак Фундація втрималася – можливо,

з допомогою завжди прихованої Другої Фундації, а можливо, і ще краще прихованої Геї.

Тепер Плану загрожувало дещо значно серйозніше, ніж Мул. Від відновлення імперії його буде переспрямовано до чогось, геть не схожого на будь-що в історії – Галаксії. І Тревіз сам на це погодився.

Але чому? Невже в Плані була хиба? Ґрунтовна хиба?

Якусь минущу мить Тревізові здавалося, що ця хиба справді існувала, і що він знав, у чому вона полягала, знав це, коли ухвалював своє рішення, – але знання, якщо то було воно, щезло так само швидко, як і з'явилося, і він лишився ні з чим.

Можливо, йому просто здалося – і тоді, коли він вирішував, і зараз. Усе ж таки він нічого не знав про План поза основними, побудованими на психоісторії припущеннями. Подробиць він не мав і точно анітрохи не розумівся на математичних обчисленнях.

Він заплющив очі й замислився...

Нічого.

Можливо, допоможе додаткова потужність від комп'ютера? Він поклав долоні на поверхню столу та відчув тепло обійм долонь. Заплющив очі і знову замислився...

Усе одно нічого.

4

Компореллонець, який ступив на борт корабля, мав голографічне посвідчення особи. На ньому досконало чітко було зображено його округле й трохи заросле бородою обличчя, а нижче зазначено ім'я: А. Кендрей.

То був коротун з однаково округлими лицем і тілом; він мав свіжий, доброзичливий вигляд і манери й задивлявся на корабель із помітним зачудуванням.

– Як ви так швидко спустилися? – спитав він. – Ми очікували вас тільки через дві години.

– Це корабель нової моделі, – з ухильною ввічливістю відповів Тревіз.

Однак Кендрей був не таким юним і невинним, яким здавався. Він зайшов у кабіну пілота й одразу констатував:

– Гравітаційний?

Тревіз не бачив сенсу заперечувати щось настільки очевидне, тож безвиразно мовив:

– Так.

– Дуже цікаво. Про них чуєш, але чомусь ніколи не бачиш. Двигуни в корпусі?

– Саме так.

– Комп'ютерні мікросхеми теж? – Кендрей перевів погляд на комп'ютер.

– Так. Принаймні так мені казали. Я не перевіряв.

– Що ж. Мені потрібна інформація про корабель: номер двигуна, місце виготовлення, ідентифікаційний номер, уся начинка. Я певен, це все є в комп'ютері, тож він може видати потрібні мені офіційні дані за пів секунди.

Це забрало не набагато довше. Кендрей знову роззирнувся:

– Ви утрюх – це всі люди на борту?

– Саме так.

– Живі тварини? Рослини? Стан здоров'я?

– Ні, ні, і добрий, – рішуче відповів Тревіз.

– Гм, – озвався Кендрей, роблячи нотатки. – Чи не могли б ви покласти сюди долоню? Стандартна перевірка. Праву, будь ласка.

Тревіз несхвально зиркнув на пристрій. Його використовували дедалі повсюдніше й швидко вдосконалювали. Нерозвиненість світу можна було визначити з одного погляду за нерозвиненістю тамтешнього мікродетектора, однак навіть на найвідсталіших планетах він був. Його почали використовувати після остаточного розпаду Імперії, коли кожен колишній фрагмент цілого прагнув захиститися від хвороб і чужорідних мікроорганізмів усіх інших фрагментів.

– Що це? – тихо поцікавилася Блісс, витягнувши шию, щоб розгледіти пристрій спершу з одного боку, а тоді з іншого.

– Гадаю, це називається мікродетектор, – відповів Пелорат.

– Нічого таємничого, – додав Тревіз. – Це пристрій, який автоматично перевіряє частину твого тіла, всередині та зовні, на предмет будь-яких мікроорганізмів, здатних переносити хворобу.

– Також він класифікує мікроорганізми, – пояснив Кендрей, у чиєму голосі більш ніж явно чулася гордість. – Його розробили просто тут, на Компореллоні. І якщо ви не проти, я досі чекаю вашу праву руку.

Тревіз устромив свою правицю в пристрій і спостерігав, як рядами горизонтальних ліній протанцювали низки маленьких червоних позначок. Кендрей торкнувся контактного сенсора, і мікродетектор негайно видав кольорову факсимільну копію.

– Будьте ласкаві підписати, сер.

Тревіз послухався.

– Наскільки все погано? – спитав він. – Мені ж не загрожує серйозна небезпека, правда?

– Я не медик, – сказав Кендрей, – тож не можу сказати подробиць, але він не показує жодних ознак, які вимагають не пускати вас чи помістити в карантин. Це все, що мене цікавить.

– Оце мені пощастило, – сухо озвався Тревіз і трусонув рукою, позбуваючись залишків легкого поколювання.

– Ви, сер, – провадив далі Кендрей, і Пелорат дещо непевно встромив руку, а тоді підписав факсиміле.

– І ви, мем?

За кілька секунд Кендрей втупився у результат.

– Нічого схожого раніше не бачив. – Він благоговійно підвів погляд на Блісс. – Негативний. Повністю.

– Як чудово. – Блісс чарівно всміхнулася.

– Так, мем. Я вам заздрю. – Він знову глянув на перше факсиміле та мовив: – Ваші документи, містере Тревіз.

Тревіз надав їх. Зиркнувши, Кендрей знову здивовано підняв очі:

- Депутат законодавчого органу Термінуса?
- Саме так.
- Високопоставлений чиновник Фондації?
- Так точно, – незворушно підтвердив Тревіз. – Тож покінчімо із цим якомога швидше, гаразд?
- Ви капітан корабля?
- Так.
- Мета відвідин?
- Безпека Фондації, і це вся відповідь, яку я вам надам. Ви розумієте?
- Так, сер. Скільки ви маєте намір тут пробути?
- Не знаю. Можливо, тиждень.
- Дуже добре, сер. А цей джентльмен?
- Це доктор Янов Пелорат. У вас тут є його підпис, і я за нього ручаюся. Він науковець із Термінуса і мій асистент у справі моїх відвідин.
- Розумію, сер, але я мушу побачити його документи. Боюся, правило є правило. Сподіваюся, ви зрозумієте, сер.
- Пелорат вручив свої документи. Кендрей кивнув:
- А ви, міс?
- Немає потреби тривожити пані, – тихо мовив Тревіз. – За неї я теж ручаюся.
- Так, сер. Але мені потрібне посвідчення.
- Боюся, у мене немає ніяких документів, сер, – сказала Блісс.
- Перепрошую? – спохмурнів Кендрей.
- Юна пані нічого із собою не взяла, – пояснив Тревіз. – Недбалість. Усе абсолютно як слід. Я беру на себе повну відповідальність.
- Хотів би я вам це дозволити, але не маю права. Відповідаю за це я. За нинішніх обставин це не дуже й важливо. Отримати дублікати навряд буде проблема. Юна пані, припускаю, з Термінуса?
- Ні.
- Тоді звідкись із території Фондації?

– Власне, ні.

Кендрей із цікавістю глянув на Блісс, тоді знову на Тревіза.

– Це ускладнює справу, депутате. На те, щоб отримати дублікат зі світу за межами Фундації, може знадобитися додатковий час. Оскільки ви не громадянка Фундації, міс Блісс, мені потрібна назва світу, де ви народилися, та світу, громадянкою якого ви є. Потім вам доведеться зачекати надходження дублікатів.

– Послухайте, містере Кендрей, я не бачу причин для затримки. Я високопоставлений чиновник уряду Фундації та прибув сюди з надзвичайно важливою місією. Мене не мусить затримувати банальна перевірка документів.

– Це не мені вирішувати, депутате. Якби все залежало від мене, я пропустив би вас на Компореллон просто зараз, однак кожен мою дію визначає товста інструкція. Я мушу її дотримуватися, або її використають проти мене. Звісно, припускаю, на вас чекає якась особа з компореллонського уряду. Якщо ви скажете мені, хто це, я зв'яжуся з ним, і якщо він накаже мені вас пропустити, то так і буде.

Тревіз повагався мить.

– Це буде нерозсудливо, містере Кендрей. Чи можу я поговорити з вашим безпосереднім начальником?

– Звісно, можете, але отак одразу з ним побачитися не вдасться...

– Я певен, він одразу ж прийде, коли зрозуміє, що говоритиме із чиновником Фундації...

– Власне, – мовив Кендрей, – якщо між нами, це тільки все ускладнить. Вам відомо, що ми не входимо до метропольної території Фундації. Ми – приєднана держава, і ставимося до цього серйозно. Люди не хочуть, щоб їх уважали маріонетками Фундації – я лише вживаю популярний вислів, ви ж розумієте, – і натомість щосили демонструють незалежність. Мій начальник цілком може розраховувати на бонуси, якщо *не дозволить* надати особливу послугу чиновнику Фундації.

Обличчя Тревіза спохмурніло.

– І ви теж?

– Я не втручаюсь у політику, сер, – похитав головою Кендрей. – Мені ніхто й ні за що бонусів не дає. Я просто радий, коли мені дають зарплату. Привілеїв я не отримую, а от догану – можу, і то доволі легко. Мені шкода, але це так.

– Ви знаєте, що з моєю посадою я можу про вас подбати.

– Ні, сер. Перепрошую, якщо це звучить безцеремонно, але не думаю, що можете. І мені соромно казати це, сер, але прошу, не пропонуйте мені нічого цінного. Із чиновників, які приймають такі речі, роблять показові приклади для інших, і нині таке доволі вміло виявляють.

– Я не мав наміру вас підкуповувати. Я думаю лише про те, що може зробити з вами мер Термінуса, якщо ви завадите моїй місії.

– Депутате, я буду в повній безпеці, доки зможу сховатися за інструкцією. Якщо члени Президії Компореллона отримують якусь догану від Фондації, це їхня проблема, а не моя. Але якщо це допоможе, сер, я можу пропустити вас із доктором Пелоратом на вашому кораблі. Якщо ви залишите міс Блісс тут, на станції, ми затримаємо її на деякий час і відішлемо вниз, на поверхню, щойно надійдуть дублікати її документів. Якщо з якоїсь причини її документи будуть недоступні, ми відішлемо пані назад до її світу комерційним рейсом. Але боюся, в такому разі комусь доведеться оплатити її переліт.

Тревіз помітив вираз обличчя Пелората після цих слів і мовив:

– Містере Кендрей, я можу поговорити з вами сам на сам у кабіні пілота?

– Що ж, гаразд, але я не можу довго затримуватися на борту, бо до мене виникнуть запитання.

– Це не забере багато часу.

У кабіні пілота Тревіз демонстративно щільно зачинив двері, тоді тихо сказав:

– Я багато де бував, містере Кендрей, однак ніде так сильно не наголошували на незначних нюансах міграційних правил, а надто для громадян і чиновників Фондації.

– Але дівчина не з Фундації.

– Все одно.

– Ці речі циклічні. У нас були скандали, і зараз усе непросто. Якщо ви повернетесь наступного року, цілком імовірно, що у вас не виникне ніяких труднощів, але просто зараз я нічого не можу вдіяти.

– Спробуйте, містере Кендрей, – голос Тревіза пом'якшився. – Я віддамся на вашу милість і попрошу вас як чоловік чоловіка. Ми з Пелоратом уже давно виконуємо цю місію. Він і я. Лише він і я. Ми з ним добрі друзі, але це дещо самотньо, якщо ви мене розумієте. Деякий час тому Пелорат зустрів цю панянку. Мені не треба розповідати вам, що сталося, але ми вирішили взяти її з собою. Час від часу вона йде на користь нашому здоров'ю. Але річ у тім, що в Пелората є стосунки вдома на Термінусі. Мене ніщо не стримує, ви розумієте, але Пелорат – старший чоловік, а в цьому віці вони відчують деякий... розпач. Їм треба повернути юність чи щось таке. Він не може відмовитися від дівчини. Водночас, якщо її хоч раз згадати офіційно, старого Пелората на Термінусі після повернення чекатиме купа неприємностей. Зрозумійте, у цьому ніякої шкоди. Міс Блісс, як вона себе називає – хороше ім'я, зважаючи на її професію, – не дуже кмітлива мала; цього ми від неї й не очікуємо. Чи варто взагалі її згадувати? Хіба ви не можете зазначити на цьому кораблі лише мене з Пелоратом? Лише нас тут і було зазначено, коли ми відлетіли з Термінуса. Про жінку необов'язково повідомляти офіційно. Все ж таки вона не має жодних хвороб, ви самі це зазначили.

– Я насправді не хочу завдавати вам незручностей, – скривився Кендрей. – Я розумію ситуацію і, повірте, співчуваю. Слухайте, якщо ви думаєте, що кількомісячні зміни на цій станції дуже тішать, подумайте ще раз. І персонал тут не змішаної статі, тільки не на Компореллоні. – Він похитав головою. – І в мене теж є дружина, тож я розумію. Але слухайте, навіть якщо я вас пропущу, щойно стане відомо, що, гм, пані не має документів, вона опиниться у в'язниці, а

у вас із містером Пелоратом будуть проблеми, про які дізнаються на Термінусі. А я сам точно вилечу з роботи.

– Містере Кендрей, повірте мені. Щойно я опинюсь на Компореллоні, то буду в безпеці. Я зможу поговорити про свою місію з деякими потрібними людьми, і після цього жодних проблем не виникне. Я повністю відповідаю за те, що тут відбуватиметься, навіть якщо про це стане відомо – у чому я сумніваюся. Ба більше, я порекомендую підвищити вас, і це станеться, бо я особисто простежу, щоб Термінус не зглянувся ні над ким, хто вагатиметься. І ми зможемо дати Пелоратові спокій.

Кендрей повагався, тоді сказав:

– Гаразд. Я вас пропущу, але попереджаю: із цієї хвилини я починаю обдумувати спосіб врятувати свою дупу, якщо це спливе. Я не збираюся робити нічого, щоб урятувати ваші. Ба більше, я знаю, як це працює на Компореллоні, а ви ні, і Компореллон не найлегший світ для тих, хто порушує правила.

– Дякую, містере Кендрей, – сказав Тревіз. – Запевняю вас, проблем не виникне.

Розділ четвертий. На Компореллоні

1

Їх пропустили. Станція позаду зіщулилася до дедалі тьмянішої зорі, і вже за пару годин вони проходили хмарний шар.

Гравітаційному кораблеві не треба було торувати шлях довгим зниженням по спіралі, але й надто швидко нестися вниз він не міг. Незалежність від гравітації не означала незалежності від опору повітря. Корабель міг знижуватися по прямій, однак це все одно треба було робити обережно й не надто швидко.

– Куди саме ми потрапимо? – спитав зі збентеженим виглядом Пелорат. – Я не відрізняю у хмарах одного місця від іншого, старий друже.

– Я так само, – відповів Тревіз, – але в нас є офіційна голографічна мапа Компореллона, що передає форму суші та перебільшений рельєф і земельних висот, і океанічних глибин – а ще політичний розподіл. Мапа в комп'ютері, і цього достатньо. Він порівняє справжній вигляд суші й води з мапою, у такий спосіб правильно зорієнтувавши корабель, і тоді циклоїдним маршрутом спрямує нас до столиці.

– Якщо ми потрапимо до столиці, то одразу ж зануримось у політичний вир. Якщо цей світ виступає проти Фундації, як натякав чоловіча на пропускній станції, ми напрошуємось на неприємності.

– З іншого боку, столиця – найпевніше, інтелектуальний центр планети, і якщо нам десь і пощастить знайти потрібну нам інформацію, то саме там. Що ж до протидії Фундації, то я сумніваюся, що вони зможуть надто відверто її демонструвати. Мер могла мене не дуже любити, але навіть вона не дозволяла собі неналежного ставлення до депутата. Гарла Бранно не мала бажання створювати прецедент.

Блісс вийшла з туалету з досі вологими після миття руками. Не виказуючи ані дрібки занепокоєння, поправила одяг та мовила:

– До речі, сподіваюся, випорожнення ретельно переробляються.

– А як інакше? – відповів Тревіз. – На скільки, думаєте, нам вистачить запасу води, якщо ми не перероблятимемо випорожнення? На чому, гадаєте, ростуть ці ретельно ароматизовані дріжджі, які ми їмо, щоб додатипряного смаку нашим замороженим продуктам? Сподіваюся, це не зіпсує вам апетит, моя практична Блісс.

– А хіба мусить? Звідки, гадаєте, походить їжа та вода на Геї, чи на цій планеті, чи на Термінусі?

– На Геї випорожнення, звісно, так само живі, як і ви.

– Не живі. Свідомі. Є різниця. Звісно, рівень їхньої свідомості дуже низький.

Тревіз зневажливо засопів, але не намагався відповідати.

– Піду до кабіни пілота, складу компанію комп'ютеру, – сказав він. – Хоча не те щоб вона йому була потрібна.

– Чи можемо ми прийти й допомогти вам скласти йому компанію? – спитав Пелорат. – Я досі ніяк не звикну, що він може самотужки нас посадити, а також бачити інші кораблі, чи бурі, чи... що ще?

Тревіз широко всміхнувся.

– Звикайте, будь ласка. Цей корабель у набагато більшій безпеці під управлінням комп'ютера, ніж коли-небудь буде під моїм. Але, звісно, приходьте. Вам буде корисно бачити, що відбувається.

Вони летіли освітленим боком планети, бо, як пояснив Тревіз, мапу з комп'ютера легше буде порівняти з реальністю при світлі, ніж у темряві.

– Це ж очевидно, – зауважив Пелорат.

– Аж ніяк. Комп'ютер так само швидко робитиме висновки за інфрачервоним світлом, яке поверхня випромінює навіть у темряві. Проте довші інфрачервоні хвилі не дадуть комп'ютерові тієї ж деталізації, що й видиме світло. Інакше кажучи, комп'ютер не

настільки добре та точно бачить в інфрачервоному спектрі, а там, де в цьому немає необхідності, я хочу якнайменше ускладнювати йому завдання.

– Що як столиця на темному боці?

– Шанси п'ятдесят на п'ятдесят, але якщо це так, то щойно порівняємо мапу з її околицями в денному світлі, зможемо доволі безпомилково прослизнути до столиці навіть у темряві. І задовго до того, як до неї наблизимось, вловлюватимемо зустрічні мікрохвильові промені та отримуватимемо повідомлення, які спрямують нас до найзручнішого космопорту. Немає причин хвилюватися.

– Ви впевнені? – спитала Блісс. – Ви везете мене вниз без документів та світу народження, який місцеві люди визнають, – а я будь-що маю намір не згадувати в їхній присутності Гею. То що нам робити, якщо на поверхні в мене попросять ці папери?

– Це малоймовірно. Усі вважатимуть, що про це подбали на пропускній станції.

– Але що як спитають?

– От коли це станеться, тоді й будемо розбиратися. А тим часом не створюймо проблем із нічого.

– Доки ми розберемося, може бути надто пізно.

– Я скористаюся своєю винахідливістю, щоб надто пізно не було.

– До слова про винахідливість, як ви провели нас через пропускну станцію?

Тревіз глянув на Блісс і дозволив губам повільно розтягнутися в усмішці, з якою він скидався на бешкетного підлітка.

– Усього лише мізками.

– Що ви зробили, старий? – поцікавився Пелорат.

– Просто треба було дібрати належний аргумент. Я спробував погрози та ледь помітний натяк на підкуп. Звертався до його логіки та вірності Фундації. Ніщо не допомагало, тож я вдався до крайнього варіанта. Сказав, що ви, Пелорате, зраджуєте дружині.

– Дружині? Але ж, мій любий друже, у мене наразі немає дружини.

- Знаю, але *він* цього не знав.
 - Припускаю, – мовила Блісс, – під «дружиною» ви маєте на увазі жінку, яка є постійною супутницею конкретного чоловіка.
 - Трохи більше, Блісс. *Законну* супутницю, яка має відповідні права.
 - Блісс, у мене *немає* дружини, – знервовано запевнив Пелорат. – Подеколи в минулому вона у мене була, але тривалий час уже ні. Якщо ти забажаєш пройти через законний ритуал...
 - Ох, Пеле, – відмахнулася правою рукою Блісс, – навіщо мені цього хотіти? У мене незліченні супутники, настільки ж мені близькі, наскільки одна твоя рука близька до іншої. Лише ізоляти почуваються так відчужено, що їм доводиться за допомогою штучних звичаїв впроваджувати слабкий замітник справжніх стосунків.
 - Але я *і є* ізолят, люба Блісс.
 - Невдовзі ти будеш меншим ізолятом, Пеле. Можливо, ніколи повністю Геєю, але вже й не цілковитим ізолятом, і в тебе буде безліч супутників.
 - Я хочу лише тебе, Блісс.
 - Це тому, що ти нічого про це не знаєш. Ти збагнеш.
- Протягом цієї розмови Тревіз із сутужним терпінням на обличчі вдивлявся в екран. Хмарний шар наблизився, і на якусь мить усе оповив сірий туман.
- Мікрохвильове зображення, подумав він, – і комп'ютер одразу перемкнувся на виявлення радіолокаційних відображень. Хмари щезли, поступившись місцем поверхні Компореллона в штучних кольорах, із трохи розмитими та нестійкими межами між секторами різного складу.
- Це так відтепер усе буде виглядати? – дещо зачудовано спитала Блісс.
 - Лише поки ми проходимо хмари. Тоді знову повернемося на сонячне світло. – Поки він говорив, світло й нормальна видимість повернулися.

– Зрозуміло. – Блісс обернулась до нього. – Але чого я не розумію, то це чому чиновникові на пропускній станції було важливо, зраджує Пел дружині чи ні.

– Я сказав, що якщо той тип, Кендрей, вас затримає, новини дійдуть до Термінуса, а отже, й до дружини Пелората. Тоді в Пелората будуть проблеми. Я не конкретизував, які саме, але намагався створити враження, ніби серйозні. Між чоловіками є таке собі братерство, – тепер Тревіз широко усміхався, – і один не виказуватиме іншого. Навіть допоможе, якщо попросять. Гадаю, мотивація така: наступного разу допомога може знадобитися тому, хто допоміг. Припускаю також, – додав він, – що схоже сестринство є серед жінок, але жінкою я ніколи не був, тож не мав можливості зблизька його спостерігати.

Обличчя Блісс нагадувало вродливу грозову хмару.

– Це жарт? – вимогливо спитала вона.

– Ні, я серйозно. Я не кажу, що цей Кендрей пропустив нас, лише щоб допомогти Янову уникнути гніву дружини. Чоловіче братерство могло просто додати вирішальний поштовх до моїх аргументів.

– Але це жахливо. Суспільство утримують і зв'язують до купи правила. Хіба це настільки легко – нехтувати правилами з банальних причин?

– Ну, – одразу почав захищатися Тревіз, – деякі правила самі собою є банальними. Мало які світи дуже прискіпливі щодо перетину меж свого простору в час миру та комерційного розквіту, які ми зараз маємо завдяки Фундації. З якихось причин Компореллон вибивається із загалу – напевно, якісь неочевидні внутрішньополітичні пертурбації. Чому ми маємо через це страждати?

– Це не стосується справи. Якщо ми будемо дотримуватися лише тих правил, які вважатимемо справедливими і обґрунтованими, жодне не протримається довго, бо не існує правила, яке *хтось* не вважав би несправедливим та необґрунтованим. А якщо ми прагнемо переслідувати власний зиск, як ми його бачимо, то завжди

знайдемо причину вірити, що якесь правило, яке нам заважає, несправедливе й необґрунтоване. І тоді те, що почнеться з хитрої витівки, закінчиться анархією та катастрофою навіть для хитрого витівника, оскільки він також не переживе розпаду суспільства.

– Суспільство не розпадеться аж так легко. Ви говорите як Гея, а Гея ніяк не зможе зрозуміти спільноти вільних особистостей. Обґрунтовано та справедливо встановлені правила легко можуть втратити доцільність за зміни обставин, однак лишаються чинні за інерцією. І тоді не лише правильно, а й корисно порушувати ці правила, сповіщаючи в такий спосіб, що вони більше не потрібні, або й справді шкідливі.

– Тоді кожен злодій та вбивця може стверджувати, що служить людству.

– Ви вдаєтеся до крайнощів. У надорганізмі Геї панує автоматичний консенсус щодо суспільних правил, і нікому не спадає на думку їх порушувати. Так само можна сказати, що Гея втрачає рухливість і кам'яніє. У вільній спільноті, безперечно, є елемент безладу, але це ціна, яку потрібно платити за здатність спричинювати зміни та новації. Загалом ця ціна обґрунтована.

– Ви дуже помиляєтесь, якщо думаєте, що Гея втрачає рухливість і кам'яніє. – Голос Блісс підвищився на тон. – Ми постійно переосмислюємо наші вчинки, наші звички, наші погляди. Ми не тримаємося за них за інерцією і без причини. Гея вчиться з досвіду та роздумів і змінюється, коли це необхідно.

– Навіть якщо це так, переосмислення та навчання мусять бути повільними, бо на Геї немає нічого, крім Геї. Тут, на свободі, навіть коли майже всі погоджуються, рано чи пізно з'являються кілька незгодних, і в деяких випадках ці кілька можуть мати рацію. А якщо вони достатньо кмітливі, достатньо завзяті, мають достатньо *рації*, то зрештою переможуть і стануть героями для майбутніх епох – як-от Гарі Селдон, який удосконалив психоісторію, протиставив власні думки цілій Галактичній Імперії та переміг.

– Він перемагав лише поки що, Тревізе. Друга Імперія, яку він планував, не постане. Замість неї буде Галаксія.

– Та невже? – похмуро озвався Тревіз.

– Це було *ваше* рішення, і скільки б ви не сперечалися зі мною, відстоюючи ізолятив та їхню свободу бути дурними злочинцями, щось у прихованих глибинах вашої свідомості змусило вас погодитися зі мною/нами/Геєю, коли ви робили вибір.

– Те, що в прихованих глибинах моєї свідомості, я й шукаю, – ще похмуріше констатував Тревіз. – Починаючи звідти, – додав, вказуючи на екран, де до виднокраю розкинулося величне місто – скупчення низьких будівель на рівнині з рідкими хвильками пагорбів, в оточенні брунатних від легкого морозу полів.

– Шкода, – похитав головою Пелорат. – Я збирався спостерігати за наближенням, але захопився, слухаючи суперечку.

– Не зважайте, Янове. Зможете подивитися, коли відлітатимемо. Обіцяю тоді тримати рота на замку, якщо зможете переконати Блісс тримати під контролем власний.

І «Далека зірка» випустила мікрохвильовий промінь на місце посадки в космопорту.

2

Кендрей повернувся на пропускну станцію й похмуро спостерігав за прольотом «Далекої зірки». Його зміна добігла кінця, і він був помітно пригнічений.

Компореллонець якраз сідав за завершальну трапезу того дня, коли поруч увівся один із його товаришів – довготелесий чоловік із широко посадженими очима, тонким білявим волоссям і такими світлими бровами, що здавалося, нібито він узагалі їх не мав.

– Що таке, Кене? – спитав він.

Кендрей скривив губи.

– Щойно пройшов гравітаційний корабель, Ґатісе.

- Той дивний на вигляд, з нульовою радіоактивністю?
- Тому й не радіоактивний. Без пального. Гравітаційний.
- Той, за яким нам наказали спостерігати, так? – кивнув Ґатіс.
- Ага.
- І він дістався тобі. Ото пощастило.
- Не дуже й пощастило. На ньому була жінка без посвідчення особи, і я про неї не доповів.
- *Що?* Слухай, мені не кажи. Не хочу про це знати. Більше жодного слова. Ти хоч мені й товариш, але я не хочу ставати співучасником.
- Я за це не переживаю. Не дуже. Я *мусив* відіслати його вниз. Їм потрібен такий гравітаційний – чи будь-який гравітаційний, ти ж знаєш.
- Авжеж, але ти міг би принаймні доповісти про жінку.
- Не хотілося. Вона не одружена. Її просто підібрали для... для використання.
- Скільки чоловіків на борту?
- Двоє.
- І вони просто підібрали її для... для цього. Вони, напевно, з Термінуса.
- Саме так.
- На Термінусі на все начхати.
- Авжеж.
- Огидно. І їм це зійде з рук.
- Один із них був одружений і не хотів, щоб його дружина знала. Якби я доповів, дружина б дізналася.
- Хіба вона не на Термінусі?
- Так, але все одно дізналася б.
- Так йому й треба, щоб дружина про це знала.
- Згоден, але я за це не відповідатиму.
- Тебе приб'ють за те, що не доповів. Не хотіти створювати хлопцю проблеми – це не виправдання.
- А *ти* б доповів про нього?
- Гадаю, мені б довелося.

– Ні. Уряду потрібен цей корабель. Якби я на поліг на тому, щоб доповісти про жінку, чоловіки на кораблі передумали б сідати та вирушили б на якусь іншу планету. Уряду цього не хотілося б.

– Але чи повірять вони тобі?

– Гадаю, так. І ця жінка дуже приваблива. Уяви собі таку жінку, готову летіти з двома чоловіками, та одружених чоловіків, достатньо зухвалих, щоб цим скористатися. Знаєш, це спокусливо.

– Навряд би ти хотів, щоб твоя дружина дізналася, що ти таке кажеш, та навіть думаєш.

– І хто їй скаже? Ти? – виклично мовив Кендрей.

– Та ну, сам розумієш, що ні. – Обурення Ґатіса швидко вщухло, і він додав: – Знаєш, те, що ти пропустив цих хлопців, їм ніяк не на користь.

– Знаю.

– Унизу про це скоро дізнаються, і навіть якщо *тобі* це зійде з рук, то *їм* – ні.

– Знаю, але мені їх шкода. Які проблеми не створила б їм жінка, це ніщо порівняно з тими, які створить корабель. Капітан дещо зауважив...

Кендрей замовк, і Ґатіс пожадливо перепитав:

– Наприклад?

– Неважливо. Якщо це впливе, дістанеться мені.

– Я цього не повторюватиму.

– І я теж. Але мені шкода цих двох чоловіків із Термінуса.

3

Для будь-кого, хто бував у космосі та спостерігав його незмінність, справжній захват від космічного польоту починається під час посадки на нову планету. Земля мчить під тобою назад, поки ти мигцем зауважуєш суходіл і воду, геометричні площі й лінії, що можуть бути полями та дорогами. Виявляєш зелень рослинності,

сірість бетону, брунатність голої землі, білизну снігу. Найбільше захоплюють населені конгломерати – міста, яким у кожному світі властива своя особлива геометрія та архітектурні різновиди.

На звичайному кораблі то був би захват від доторку до поверхні та ковзання посадковою смугою. Для «Далекої зірки» все було інакше. Вона пропливла крізь атмосферу, сповільнилася, майстерно врівноважуючи опір повітря та силу тяжіння, і нарешті зупинилася над космопортом. Було вітряно, і це створювало додаткові труднощі. «Далека зірка», не реагуючи на потяг гравітації, мала не тільки аномально малу вагу, а й масу. Якби маса занадто наближалася до нуля, вітер би швидко її здув. Тож треба було посилювати гравітаційну чутливість та обережно застосовувати реактивний рух, щоб протистояти не лише силі тяжіння планети, а й поштовхам вітру, і то в такий спосіб, щоб добре пристосовуватися до змін у його силі. Без комп'ютера належного рівня це взагалі неможливо було б зробити як слід.

Корабель опускався дедалі нижче, із неминучими невеликими зсувами в тому чи іншому напрямку, доки нарешті не розташувався на розміченій ділянці, яка позначала призначене йому в космопорту місце.

Коли «Далека зірка» опустилася на нього, небо було блідо-блакитне впереміш із матово-білим. Поривчастий вітер віяв навіть на поверхні планети, і хоч він більше не загрожував навігації, але ніс із собою прохолоду, від якої Тревіз здригнувся. Він одразу ж збагнув, що їхній запас одягу абсолютно не пасував до компореллонської погоди.

Пелорат, зі свого боку, вдоволено роззирнувся й потужно видихнув із полегшенням крізь ніс, насолоджуючись жалючою холоднечою, – принаймні поки що. Він навіть навмисне розстібнув пальто, щоб вітер штовхнув його в груди. Науковець знав, що невдовзі доведеться знову застібнутися та намотати шарфа, але поки що хотів *відчутти* наявність атмосфери, якої бракувало на борту.

Блісс теж щільно загорнулась у пальто й руками в рукавичках смикнула донизу шапку, прикриваючи вуха. Обличчя її скривилось від жалю, і вона, здавалося, готова була розплакатися.

– Цей світ лихий, – пробурмотіла вона. – Він нас ненавидить і жахливо до нас ставиться.

– Аж ніяк, люба Блісс, – запевнив Пелорат. – Я певен, мешканцям цей світ подобається, а вони... гм, подобаються йому, якщо забажаєш. Уже скоро ми зайдемо в приміщення, і там буде тепло.

Спохопившись, він відгорнув один бік пальто і закутав її, а Блісс притислася до його грудей.

Тревіз щосили не зважав на температуру. Він отримав у чиновника космопорту магнітну картку й перевірів її на кишеньковому комп'ютері, щоб упевнитись, що та повідомляла необхідні подробиці – номер ряду та місця, назву та номер двигуна корабля й таке інше. Ще раз переконався, що корабель надійно закріплено, а потім придбав найбільше з можливих страхувань у разі нещасного випадку (насправді даремно, адже «Далека зірка» мусила бути невразлива для компореллонських технологій, та навіть якби це було не так, корабель був безцінний).

Тревіз відшукав стоянку таксі саме там, де вона й мусила бути. (Частина об'єктів у космопортах мала стандартизовані місце розташування, вигляд і спосіб використання. Мусила їх мати, зважаючи на мультисвітову природу клієнтури). Він викликав таксі, зазначивши пункт призначення просто як «Місто».

До них прилинув транспорт на діамагнітних лижах, трохи розхитуючись під поривами вітру та тремтячи від вібрації не надто безшумного двигуна. Воно було темно-сіре, з білим логотипом на задніх дверцятах. Таксист був одягнений у темне пальто та білу хутряну шапку.

– Здається, антураж у цієї планети чорно-білий, – збагнув Пелорат.

– Можливо, у самому місті він жвавіший, – припустив Тревіз.

Водій заговорив у маленький мікрофон, імовірно, щоб не відчиняти віконце.

– До міста, народ?

У його галактичному діалекті чулася ніжна й доволі приємна наспівність, і його було неважко зрозуміти – що завжди полегшення в новому світі.

– Саме так, – відповів Тревіз, і задні дверцята ковзнули, відчиняючись.

Блісс забралася всередину, за нею Пелорат, а тоді й Тревіз. Дверцята зачинилися, і знизу заструменіло тепле повітря.

Блісс потерла руки і повільно видихнула з полегшенням.

Таксі повільно рушило, і водій запитав:

– Цей корабель, на якому ви прибули, він гравітаційний, правда?

– Ви бачили, як він спустився, – сухо озвався Тревіз, – досі сумніваєтесь?

– То він із Термінуса?

– А ви знаєте якийсь інший світ, що може такий збудувати?

Здавалось, водій це проковтнув. Таксі набрало швидкість. Тоді водій перепитав:

– Ви завжди відповідаєте запитанням на запитання?

– Чому б і ні? – не втримався Тревіз.

– У такому разі як би ви мені відповіли, якби я спитав, чи не звати вас Ґолан Тревіз?

– Я відповів би: а чому ви цікавитесь?

Таксі зупинилось на краю космопорту, і водій сказав:

– Просто цікаво! Спитаю ще раз: ви Ґолан Тревіз?

– А яке вам діло? – голос Тревіза став напруженим і ворожим.

– Друже мій, – повідомив водій, – ми не поїдемо, доки ви не відповісте на запитання. І якщо ви чітко не відповісте «так» чи «ні» протягом наступних пари секунд, я вимкну опалення в пасажирському відділенні й ми чекатимемо далі. Ви Ґолан Тревіз, депутат із Термінуса? Якщо ваша відповідь заперечна, вам доведеться показати мені документи.

– Так, я Ґолан Тревіз, і, як депутат Фондації, я очікую шанобливого ставлення відповідно до моєї посади. Якщо вам це не вдасться, у вас

будуть неприємності, друже. Що тепер?

– Тепер можемо продовжити трохи невимушеніше. – Таксі знову рушило. – Я ретельно добираю пасажирів і очікував підібрати лише двох чоловіків. Жінка виявилася несподіванкою, і я міг помилитися. Тож якщо ви – це ви, то можете самі пояснити присутність жінки, коли дістанемося місця призначення.

– Ви не знаєте місця мого призначення.

– Узагалі-то знаю. Ви прямуєте до Міністерства транспорту.

– Я туди не збирався.

– Це анітрохи не важливо, депутате. Якби я був таксистом, то відвіз би вас, куди ви хочете. Оскільки я не таксист, то відвезу вас, куди *сам* захочу.

– Перепрошую, – нахилився вперед Пелорат, – але ж ви точно таксист. Ви кермуєте таксі.

– Будь-хто може кермувати таксі. Не в усіх для цього є ліцензія. І не кожна машина, схожа на таксі, є таксі.

– Годі цих ігор, – сказав Тревіз. – Хто ви й що ви робите? Пам'ятайте, що вам доведеться відповідати за це перед Фондацією.

– Не мені, – мовив водій. – Можливо, моєму начальству. Я – агент Служби безпеки Компореллона. Мені наказано ставитися до вас із гідною вашої посади пошаною, але ви мусите поїхати туди, куди я вас відвезу. І будьте дуже обережні з реакцією, бо цю машину оснащено зброєю і мені наказано захищатися в разі нападу.

4

Набравши крейсерської швидкості, машина рухалася абсолютно гладенько та тихо, а Тревіз мовчки застигнув у салоні. Навіть не дивлячись, він знав, що Пелорат постійно зиркає на нього з невпевненим виразом: мовляв, «що нам робити, прошу, скажіть».

Швидкий погляд повідомив йому, що Блісс сидить спокійно, вочевидь, незворушена. Авжеж, у ній цілий світ. У її шкірі було

загорнуто всю Гею, хай би й розташовану на галактичних відстанях. У неї були ресурси, до яких можна було звернутися за крайньої потреби.

Але що все ж таки сталося?

Ясна річ, чиновник із пропускної станції, згідно із заведеним порядком, доповів униз – не згадуючи Блісс, – і це привернуло увагу служби безпеки та, як не дивно, Міністерства транспорту. Чому?

Зараз були мирні часи, і Тревізові невідомо було про якусь особливу напругу у відносинах Компореллона та Фундації. Він сам був важливим чиновником Фундації...

Стривай-но, він сказав чиновнику із пропускної станції – Кендрею, так його звали, – що в нього важливі справи з урядом Компореллона. Він наголошував на цьому, намагаючись отримати пропуск. Кендрей, напевно, доповів і про це, що збурило всякого роду цікавість.

Такого він не очікував, а точно мав би.

То що тоді з його гаданим даром мати рацію? Чи почав депутат уже вірити в те, що він – чорна скринька, як вважала Гея – чи казала, що вважала? Чи не завела його в халепу надмірна самовпевненість, яка зросла на забобонах?

Як він узагалі міг вплутатися в це божевілля? Чи ж він завжди в житті мав рацію? Знав, якою буде завтрашня погода? Чи вигравав великі суми в азартні ігри? Ні, ні та ні.

Тоді, може, він мав рацію лише у великих, основоположних питаннях? Як знати?

Забудь! Одне тільки те, що він повідомив, нібито має важливі державні справи... Ні, він казав про «безпеку Фундації»...

Що ж, тоді сам той факт, що він прибув із питань безпеки Фундації, зробив це таємно й без сповіщення, точно привернув би їхню увагу. Гаразд, але ж доки б вони дізналися, у чому справа, то точно діяли б із максимальною обачністю. Були б церемонні, ставилися б до нього як до високопосадовця. Його не викрадали б і не вдавалися б до погроз.

Утім саме це вони й вчинили. Чому? Що змушувало їх почуватися настільки сильними й могутніми, щоб так обійтися з депутатом Термінуса?

Чи могла це бути Земля? Чи та сама сила, що успішно приховувала першосвіт навіть від величних менталістів Другої Фундації, тепер взялася зірвати його пошуки Землі на першому ж етапі? Чи була Земля всезнавчою? Усемогутньою?

Тревіз похитав головою. Так і до параної недалеко. Невже він буде в усьому звинувачувати Землю? Чи справді кожен дивак, кожен закрут на шляху, кожна перипетія мусили бути результатом таємних махінацій Землі? Щойно він почне так думати, то зазнає поразки.

Цієї миті він відчув, що машина вповільнюється, і рвучко повернувся до реальності.

Йому спало на думку, що він ані на мить не звернув уваги на місто, яке вони проминали. Тепер він трохи шалено роззирнувся. Скрізь стояли приземкуваті будівлі, але це була холодна планета – переважна частина споруд, мабуть, ховалася під землею.

Тревіз не побачив ані натяку на колір, і це, на його думку, суперечило людській природі.

Де-не-де він зауважував добре закутаних людей, але, як і будівлі, люди мусили здебільшого ховатися під землею.

Таксі зупинилось перед низькою й широкою спорудою, розташованою в заглибині, дна якої Тревіз не бачив. Минув деякий час, а машина стояла, і водій так само не рухався. Його висока біла шапка майже торкалась даху авто.

Тревіз на мить замислився, як водієві вдавалося забиратися та вибиратися з машини, не збиваючи шапку з голови, а тоді голосом, у якому бринів контрольований гнів, що його мусили б очікувати від бундючного та невдоволеного ставлення до себе чиновника, мовив:

– То як, водію, що далі?

Компореллонську версію мерехтливої перегородки, яка відділяла водія від пасажирів, не можна було назвати примітивною. Вона

пропускала звукові хвилі, утім Тревіз був майже впевнений, що матеріальні предмети – ні.

– Хтось вийде вас забрати, – відповів водій. – Просто влаштовуйтеся зручніше й не переймайтеся.

Щойно він це сказав, із заглибини, у якій розташовувалася будівля, повільно й плавно здійнялися три голови. За ними з'явилася решта тіл. Вочевидь, новоприбулі піднімалися на аналозі ескалатора, однак зі свого місця Тревіз не міг детальніше роздивитися пристрій.

Коли трійця наблизилася, пасажирські дверця таксі відчинилися, впустивши потік холодного повітря.

Тревіз вийшов назовні, застібнувши пальто на шиї. Двоє супутників вийшли за ним – Блісс із помітним небажанням.

Троє компореллонців здавалися безформними в роздутих вдяганнях – напевно, з електричним обігрівом. У Тревіза це викликало презирство. На Термінусі від такого одягу було мало користі, а єдиного разу, коли він позичив пальто з підігрівом узимку на сусідньому Анакреоні, то виявив, що теплішає в ньому дуже поступово, тож поки усвідомив, що йому спекотно, вже незатишно упрів.

Коли компореллонці наблизилися, Тревіз із виразним обуренням зауважив, що вони озброєні. Вони й не намагалися цього приховувати, радше навпаки. У кожного до зовнішньої вдягання було прикріплено бластер у кобурі.

Один з компореллонців виступив віч-на віч до Тревіза.

– Перепрошую, депутате, – неприязно мовив він і грубим рухом розчахнув його пальто. Виставив руки, які швидко зарухалися вгору та вниз Тревізовими боками, спиною, грудьми та стегнами. Пальто витрусили і обнишпорили. Тревіз був надто збентежений і приголомшений, щоб усвідомити, що його хутко й ретельно обшукали, поки все не скінчилося.

Пелорат з опущеним підборіддям та викривленим ротом терпів таке саме приниження від рук другого компореллонця.

Третій наближався до Блісс, яка не хотіла, щоб її торкалися. Але вона принаймні знала, чого очікувати, бо зірвала із себе пальто і якусь мить стояла в легкому одязі, відкрита посвисту вітру. Крижаним, як і вітер, голосом мовила:

– Ви бачите, що я не озброєна.

І справді, всі бачили. Компореллонець протрусив пальто, ніби за вагою здатен був визначити, чи є всередині зброя – може, і здатен був, – та відступив.

Блісс знову вдягнула пальто, загорнувшись у нього, і на мить Тревіз замилювався її жестом. Він знав, як вона ставиться до холоду, однак дівчина не дозволила тілу жодного разу здригнутися, поки стояла там у тонкій блузі та широких штанах. (Тоді він замислився, чи не здатна вона за крайньої потреби отримати тепло від решти Геї).

Один із компореллонців зробив знак рукою, і троє чужинців рушили за ним. Інші двоє місцевих ішли позаду. Один чи двійко пішоходів на вулиці навіть не глянули на те, що відбувалося. Вони або надто звикли до цієї картини, або ж, що ймовірніше, були заклопотані думками про те, щоб якнайшвидше дістатися якогось приміщення.

Тепер Тревіз побачив, що компореллонці піднялися рухомим похилим виїздом. Зараз вони спускалися ним ушістьох, проминувши шлюз майже такої самої складної конструкції, як і на космічному кораблі, – безперечно, щоб утримувати всередині тепло замість повітря.

А тоді одразу опинились у величезній будівлі.

Розділ п'ятий. Боротьба за корабель

1

Найперше Тревізове враження: він потрапив у декорації гіпердрами, себто історичного роману про імперські часи. Дуже впізнавані декорації, хіба з кількома варіаціями (хтозна, можливо, вони існували в одному екземплярі й усі постановники гіпердрам використовували у своїй роботі тільки цей єдиний сет), які зображали величне місто Трентор, що в період розквіту простягалось на всю поверхню планети.

Тут були великі площі, заклопотано метушилися пішоходи, мчав відведеними для нього смугами маленький транспорт.

Тревіз підвів погляд, майже очікуючи побачити повітряні таксі, які забиваються у тьмяні закапелки склепінь, але принаймні їх тут не виявилось. Власне, коли перше приголомшення минуло, Тревізові стало очевидно, що будівля набагато менша, ніж була б на Тренторі, адже це лише одна споруда, а не частина комплексу, який нерозривно простягався на тисячі кілометрів у всіх напрямках.

Кольори теж відрізнялися. У гіпердрамах Трентор завжди зображали в неможливо яскравих барвах, а одяг на акторах був абсолютно не практичний і не придатний для реального життя. Утім усі ці кольори та рюші мали символічну мету – свідчити про декаденство Імперії (тоді це був обов'язковий погляд) і Трентора зокрема.

Проте із цього погляду Компореллон був протилежністю декаденству, бо кольорової схеми, яку Пелорат зауважив у космопорту, було дотримано й тут.

Стіни були різних відтінків сірого, стеля – білою, одяг населення – чорним, сірим і білим. Час від часу траплялися повністю чорні костюми, ще частіше – повністю сірі; повністю білих Тревіз не

побачив. Проте крій був завжди різний, неначе позбавленим кольору людям усе одно вдавалося знайти спосіб відстояти свою індивідуальність.

Обличчя переважно були безвиразні, а якщо ні, то похмурі. Жінки стригли волосся коротко; чоловіки мали довше, але збирали його ззаду в короткі коси. Ніхто не дивився в очі, проминаючи одне одного. Від усіх віяло цілеспрямованістю, наче в кожного на думці була лише конкретна справа й більше ні на що місця не лишалося. Чоловіки та жінки вдягалися однаково, й різницю виказували лише довжина волосся, легкий випин грудей і ширина стегон.

Трьох чужинців завели до ліфта, що спустився на п'ять рівнів. Звідти їх провели до дверей, на яких малими й непоказними літерами писало: «Мітца Лізалор, Мінтранс».

Компореллонець, який ішов попереду, торкнувся напису, що за мить засяяв у відповідь. Двері відчинилися, і вони зайшли.

То була велика й доволі порожня кімната, скромність умеблювання якої, напевно, було зумовлено бажанням продемонструвати могутність власниці.

Біля дальньої стіни стояли двоє охоронців із безвиразними обличчями й уважно зосередженими на прибулих поглядами. Середину кімнати, можливо, із незначним зсувом до дальньої стіни, займав великий робочий стіл. За столом сиділа, вочевидь, Мітца Лізалор: пишне тіло, гладеньке обличчя, темні очі. На стільниці спочивали дві сильні та вмілі руки із довгими пальцями з квадратними кінчиками.

Уніформа Мінтрансу (Міністерства транспорту, припустив Тревіз) мала широкі й сліпуче білі лацкани на тлі темно-сірої решти костюму. З-під лацканів діагонально тягнулися подвійні білі смужки, які перетинали форму та схрещувалися на грудях. Тревіз бачив, що хоча вдяганку й було скроєно так, щоб приховувати випин жіночих грудей з обох боків, білий хрест привертав до них увагу.

Міністерка, безумовно, була жінкою. Навіть якщо ігнорувати груди, це виказували її коротка зачіска і риси обличчя, навіть без макіяжу.

Голос також був, безперечно, жіночий – насичене контральто.

– Добрий день, – привіталася вона. – Нас нечасто вшановують честю своїх відвідин чоловіки Термінуса. І жінки, про яких не доповідали, теж. – Вона переводила погляд з одного на іншого, потім зупинилась на Тревізі, який стояв випростаний, напружений і похмурий. – Надто якщо один із чоловіків ще й член Ради.

– Депутат Фондації, – відповів Тревіз, намагаючись, щоб голос його бринів. – Депутат Голан Тревіз із місією від Фондації.

– Із місією? – Міністерка звела брови.

– Із місією, – повторив Тревіз. – Чому в такому разі до нас ставляться як до злочинців? Чому озброєні охоронці затримали нас і привели сюди, мов в'язнів? Сподіваюсь, ви розумієте, що Раду Фондації ці новини не потішать.

– Та й зрештою, – озвалася Блісс, і голос її, як порівняти з голосом старшої жінки, здавався трохи заяскравим, – чи доведеться нам стояти так довіку?

Міністерка затримала на Блісс прохолодний погляд, тоді підняла руку:

– Три стільці! Негайно!

Відчинилися двері, і троє чоловіків, одягнені за звичною безрадівною компореллонською модою, майже підтюпцем занесли три стільці. Троє відвідувачів, які стояли перед столом, сіли.

– Ну ось, – із крижаною посмішкою мовила міністерка, – нам зручно?

Тревіз так не думав. Стільці були без подушок, холодні на дотик, із плоскими сидінням та спинкою, які не йшли на поступки формі тіла. Він спитав:

– Навіщо ми тут?

Міністерка звірилася з документами на столі.

– Я поясню, щойно буду впевнена у фактах. Ваш корабель – «Далека зірка» з Термінуса. Це так, депутате?

– Так.

Міністерка підвела погляд.

– Я назвала вашу посаду, депутате. Чи не могли б ви із ввічливості називати мою?

– Як щодо «мадам міністерко»? Чи є почесне звання?

– Почесного звання немає, сер, і вам немає потреби дублювати слова. «Міністерко» годиться, або «мадам», якщо ви втомитесь повторювати.

– Тоді відповідь на ваше запитання – так, міністерко.

– Капітан корабля – Ґолан Тревіз, громадянин Фундації та член Ради Термінуса, – власне, депутат-новачок. І ви і є Тревіз. Усе це так, депутате?

– Так, міністерко. І оскільки я громадянин Фундації...

– Я ще не завершила, депутате. Притримайте до того часу свої заперечення. Вас супроводжує Янов Пелорат, учений, історик і громадянин Фундації. І це ви, чи не так, докторе Пелорат?

Пелорат не стримався й легко здригнувся, коли міністерка звернула на нього проникливий погляд.

– Так, моя лю... – Він затнувся і почав знову: – Так, міністерко.

Міністерка міцно сплела пальці рук.

– У доповіді, яку мені переслали, не згадано про жінку. Ця жінка – членкиня особового складу корабля?

– Так, міністерко, – відповів Тревіз.

– Тоді я звертаюся до жінки. Ваше ім'я?

– Мене знають як Блісс, – мовила та, виструнчившись і промовляючи спокійно та ясно, – хоча моє повне ім'я довше, мадам. Бажаєте його почути?

– Поки що мене вдовольнить і Блісс. Ви громадянка Фундації, Блісс?

– Ні, мадам.

– Громадянкою якого світу ви є, Блісс?

– У мене немає документів, що свідчать про належність до будь-якого світу, мадам.

– Немає документів, Блісс? – Міністерка зробила маленьку позначку в паперах перед собою. – Цей факт зафіксовано. Що ви

робите на борту корабля?

– Я пасажирка, мадам.

– Чи просили депутат Тревіз або доктор Пелорат ваші документи перед тим, як ви ступили на борт, Блісс?

– Ні, мадам.

– Чи повідомили ви їм, що не маєте документів, Блісс?

– Ні, мадам.

– Яке ваше призначення на борту корабля, Блісс? Чи відповідає ваше ім'я вашому призначенню?

– Я пасажирка й іншого призначення не маю, – гордо відказала Блісс.

– Навіщо ви прискіпуетесь до цієї жінки, міністерко? – втрутився Тревіз. – Який закон вона порушила?

Міністерка Лізалор перевела погляд із Блісс на Тревіза:

– Ви чужинець, депутате, і не знаєте наших законів. А втім, ви підпадаєте під них, вирішивши відвідати наш світ. Ви не привозите своїх законів із собою; мені здається, це загальне правило Галактичного закону.

– Згоден, міністерко, але це не пояснює мені, який саме з ваших законів вона порушила.

– Згідно із загальним для Галактики правилом, депутате, відвідувачка з територій за межами відвідуваного світу мусить мати при собі документи. Чимало світів щодо цього питання невимогливі, бо туризм для них важливіший або ж вони взагалі не зважають на закон. Ми на Компореллоні не такі. Наш світ поважає закон і твердо його дотримується. Вона – особа без світу, а отже, порушує наші закони.

– У неї не було вибору. Я керував кораблем і привіз її на Компореллон. Їй довелося супроводжувати нас, міністерко; чи ви гадаєте, що вона мала попросити викинути її у космос?

– Це всього лиш означає, що ви теж порушили наші закони, депутате.

– Ні, це не так, міністерко. Я не чужинець. Я громадянин Фундації, а Компореллон та підвладні йому світи є приєднаними державами Фундації. Як громадянин Фундації, я можу вільно тут подорожувати.

– Авжеж, депутате, якщо маєте документи, які доводять, що ви справді громадянин Фундації.

– А я їх маю, міністерко.

– Однак навіть як громадянин Фундації ви не маєте права порушувати наші закони, привозячи із собою особу без світу.

Тревіз завагався. Прикордонник, Кендрей, очевидно, не стримав слова, тож сенсу захищати його не було. Він мовив:

– Нас не зупинили на міграційній станції, і я вирішив, що це означає, що мені дозволено привезти цю жінку із собою, міністерко.

– Це правда, що вас не зупинили, депутате. Це правда, що про жінку не доповіли міграційні органи і що її пропустили. Утім я можу запідозрити, що чиновники на пропускній станції вирішили, і доволі слушно, що важливіше доправити ваш корабель на поверхню, ніж турбуватися через особу без світу. Строго кажучи, те, що вони зробили, було порушенням закону, і з цим треба належно розібратися, але я не сумніваюся, що у вердикті порушення назвуть виправданим. Ми – світ жорсткого закону, депутате, але жорсткого не на шкоду здоровому глузду.

– Тоді я закликаю здоровий глузд пом'якшити вашу жорсткість, міністерко, – негайно відповів Тревіз. – Якщо ви справді не отримували інформації з міграційної станції щодо наявності на борту особи без світу, отже, на момент нашої посадки ви не знали, що ми порушили якийсь закон. Однак доволі очевидно, що ви вже готові були затримати нас, щойно ми сіли, і саме так і вчинили. Чому ви так вчинили, якщо у вас не було підстав вважати, що щось було порушено?

– Розумію ваше збентеження, депутате, – усміхнулася міністерка. – Прошу, дозвольте запевнити вас, що отримана чи не отримана інформація про статус вашої пасажирки ніяк не стосується

вашого затримання. Ми діємо в інтересах Фундації, до якої, як ви зазначили, Компореллон є приєднаною державою.

– Але це неможливо, міністерко, – вступився у неї Тревіз. – Навіть гірше. Це сміховинно.

Смішок міністерки скидався на гладенький потічок меду.

– Цікаво, що ви вважаєте сміховинність гіршою за неможливість, депутате. Тут я з вами погоджуюся. Утім, на жаль для вас, ані те, ані інше. Чому б це було так?

– Бо я офіційний член уряду Фундації з місією від нього, і те, що уряд забажав би арештувати мене чи навіть мав би таку владу, абсолютно незбагнено, адже мене охороняє депутатська недоторканність.

– Ох, знову пропускаєте мою посаду, але ви вельми засмучені, тож це, напевно, можна вибачити. Та все ж мені безпосередньо не наказували арештувати вас. Я роблю це лише тому, що в такий спосіб можу виконати прохання, депутате.

– І що це за прохання, міністерко? – поцікавився Тревіз, намагаючись тримати емоції під контролем у присутності цієї масивної жінки.

– Конфіскувати ваш корабель, депутате, та повернути його Фундації.

– Що?

– Ви знову випускаєте мою посаду, депутате. Це дуже недбало з вашого боку і не допомагає вам доносити свою думку. Наскільки я розумію, корабель вам не належить. Його розробили для вас, чи, може, ви його збудували, чи заплатили за нього?

– Авжеж ні, міністерко. Його надав мені уряд Фундації.

– Тоді, припускаю, уряд Фундації має право скасувати це надання, депутате. Гадаю, це цінний корабель.

Тревіз не відповів.

– Це гравітаційний корабель, депутате, – продовжувала міністерка. – Їх не може бути багато, і навіть у Фундації, мабуть, у флоті всього кілька. Вони, напевно, шкодують, що надали один із них

вам. Можливо, ви зможете їх переконати надати вам інший, не такий цінний корабель, який водночас цілком годиться для вашої місії. Але ми мусимо забрати корабель, на якому ви прибули.

– Ні, міністерко, я не можу покинути корабель. Не можу повірити, що Фондація вас про це просить.

– Не мене особисто, – всміхнулася міністерка. – І не Компореллон зокрема. У нас є підстави вважати, що прохання було розіслано кожному із численних світів і регіонів, підвладному чи союзному Фондації. Із цього я роблю висновок, що Фондації не відомий ваш маршрут і вона шукає вас із вельми гнівним запалом. А із цього випливає, що ви не маєте пов'язаної з Компореллоном місії в інтересах Фондації, – бо в такому разі вони б знали, де ви, і звернулися б конкретно до нас. Коротше кажучи, депутате, ви мені брехали.

– Я хотів би побачити копію запиту, який ви отримали від уряду Фондації, міністерко, – з певними труднощами вимовив Тревіз. – Гадаю, я маю на це право.

– Авжеж, якщо справа дійде до суду. Ми дуже серйозно ставимося до наших юридичних форм, депутате, і ваші права буде повністю захищено, запевняю вас. Однак краще й простіше дійти згоди тут, без розголосу і зволікань, властивих судовому процесові. Нам би цього хотілося, і я певна, так само й Фондації, яка не бажала б, щоб Галактика дізналася подробиці про депутата-втікача. Це виставить Фондацію у сміховинному світлі, що, за вашими й моїми оцінками, гірше, ніж у неможливому.

Тревіз знову промовчав. Міністерка вичекала мить, тоді так само незворушно продовжила:

– Послухайте, депутате, так чи інакше, за неформальною згодою чи через суд, ми маємо намір забрати корабель. Дисциплінарне покарання за ввіз пасажирки без світу залежатиме від того, яким ми підемо шляхом. Вимагатимете процесуальності – і вона стане додатковим аргументом проти вас, а ви зазнаєте повноцінного покарання за злочин, і, запевняю вас, воно буде суворе. Досягнемо

згоди – і вашу пасажирку можна буде відіслати комерційним рейсом до будь-якого місця за її вибором, а ви удвох, як на те пішло, можете за бажання її супроводжувати. Або ж, якщо Фундація не заперечуватиме, ми забезпечимо вас одним із власних кораблів, цілком належного рівня – за умови, звісно, що Фундація компенсує його рівноцінним. Або ж, якщо з якоїсь причини ви не бажаєте повертатися на підконтрольну Фундації територію, ми, імовірно, зможемо запропонувати вам притулок тут, а зрештою, можливо, й компореллонське громадянство. Як бачите, вам доступні безліч можливостей, якщо ми дійдемо дружньої згоди, але ніщо із цього, якщо ви наполягатимете на своїх юридичних правах.

– Міністерко, ви надто ревні, – зауважив Тревіз. – Ви обіцяєте те, чого не зможете зробити. Ви не можете запропонувати мені притулок, маючи перед собою запит від Фундації доправити мене їм.

– Депутате, я ніколи не обіцяю того, чого не зможу виконати. У запиті Фундації йдеться тільки про корабель. Вони нічого не казали щодо вас особисто чи будь-кого іншого на борту. Єдине, чого вони хочуть, це корабель.

Тревіз швидко зиркнув на Блісс і сказав:

– Чи можу я попросити дозволу, міністерко, ненадовго порадитися з доктором Пелоратом і міс Блісс?

– Авжеж, депутат. Ви маєте п'ятнадцять хвилин.

– Наодинці, міністерко.

– Вас можуть провести до кімнати, але через п'ятнадцять хвилин відведуть назад, депутат. Вам не заважатимуть, поки ви будете там, і ми не намагатимемося прослуховувати вашу розмову. Тут ви можете мати моє слово, а я завжди його дотримую. Однак вас належно охоронятимуть, тож не дуркуйте й не думайте втекти.

– Ми розуміємо, міністерко.

– А коли ви повернетесь, ми очікуємо вашої вільної згоди віддати корабель. Інакше ми задіємо закон, і справи стануть для вас кепські, депутат. Це зрозуміло?

– Зрозуміло, міністерко, – відповів Тревіз, стримуючи лють, оскільки її висловлення аж ніяк не пішло б йому на користь.

2

Кімната була невелика, але добре освітлена. Тут стояли канапа та два крісла й чувся тихий шум вентилятора. Загалом у ній точно було затишніше, ніж у великому та знеособленому кабінеті міністерки.

Сюди їх відвів похмурий високий охоронець, що тримав долоню над руків'ям бластера. Коли вони ввійшли, охоронець лишився за дверима та важко мовив:

– У вас п'ятнадцять хвилин.

Щойно він це сказав, двері ковзнули й зачинилися з глухим ударом.

– Можу тільки сподіватися, що нас не підслуховують, – сказав Тревіз.

– Вона дала нам слово, Ґолане, – зауважив Пелорат.

– Ви робите висновки про інших по собі, Янове. Її так званого слова недостатньо. Вона без вагань його порушить, якщо захоче.

– Це не має значення, – озвалася Блісс. – Я можу захистити це місце від прослуховування.

– У тебе є захисний пристрій? – спитав Пелорат.

– Свідомість Геї і є захисний пристрій, Пеле, – усміхнулася Блісс, на мить саянувши білими зубами. – Це величезна свідомість.

– Ми й опинились тут через обмеження цієї величезної свідомості, – сердито мовив Тревіз.

– Що ви маєте на увазі?

– Коли потрібне протистояння скінчилося, ви відвернули від мене розум і мера, і того другофундатора, Гендібала. Жоден із них не мусив більше про мене згадувати, хіба що побіжно та байдуже. Мені мали дати спокій.

– Ми мусили це зробити. Ви – наш найважливіший ресурс.

– Так точно. Ґолан Тревіз, який завше має рацію. Але ви не відвернули їхній розум від мого корабля, чи не так? Мер Бранно не просила повернути мене; її не цікавлю я. Але вона просила корабель. Корабель вона не забула.

Блісс насупила брови.

– Подумайте про це, – провадив далі Тревіз. – Ґея між іншим припустила, що корабель – це такий собі додаток до мене, що ми єдине ціле. Якщо Бранно не думатиме про мене, то не думатиме й про корабель. Проблема в тому, що Ґея не розуміє поняття особистості. Вона думала про мене та корабель як про єдиний організм, і це була помилка.

– Це можливо, – тихо мовила Блісс.

– Що ж, – стримано констатував Тревіз, – тоді виправити цю помилку – ваша справа. Мені потрібні мій гравітаційний корабель і мій комп'ютер. Ніщо інше не годиться. Тож потурбуйтеся про те, щоб я зберіг корабель, Блісс. Ви здатні контролювати розуми.

– Так, Тревізе, однак ми не застосовуємо це вміння нерозважливо. Нам це вдалося під час потрібного протистояння, однак чи знаєте ви, як довго ми це протистояння планували? Вираховували? Зважували? На це знадобилися буквально роки. Я не можу просто підійти до жінки та підлаштувати її свідомість для чиєїсь зручності.

– Якщо це питання часу...

– Якщо я почну робити так, – із натиском продовжила Блісс, – то коли ми зупинимосся? Я могла вплинути на свідомість агента на пропускній станції, і нас одразу ж пропустили б. Я могла вплинути на свідомість агента в машині, і він би нас відпустив.

– Ну, якщо ви вже про це згадали, то чому справді цього не зробили?

– Бо ми не знаємо, до чого це призведе. Не знаємо побічних ефектів, що зрештою можуть погіршити ситуацію. Якщо я зараз зміню свідомість міністерки, це вплине на її взаємодію з іншими людьми, а оскільки вона високопоставлена чиновниця свого уряду,

це може повпливати на міжзор'яні відносини. Доки це питання не буде ретельно вивчено, ми не осмілимося торкатися її розуму.

– Тоді навіщо ви з нами?

– Бо може настати час, коли ваше життя буде під загрозою. Я мушу захищати ваше життя будь-якою ціною, навіть ціною Пелового чи власного. На пропускній станції такої загрози не було. Немає її і тепер. Ви мусите розібратися із цим самі і робити це принаймні доти, доки Гея зможе оцінити наслідки певної дії та вдатися до неї.

Тревіз на деякий час замислився. Тоді мовив:

– У такому разі я мушу дещо спробувати. Це може не спрацювати.

Двері від'їхали убік, так само гучно сховавшись у пазі, як і зачинялися.

– Виходьте, – звелів охоронець.

Вони вийшли, і Пелорат прошепотів:

– Голане, що ви робитимете?

Тревіз похитав головою та пошепки відповів:

– Я не до кінця певен. Доведеться імпровізувати.

3

Коли вони повернулись до кабінету, міністерка Лізалор досі сиділа в себе за столом. Обличчям її майнула похмура усмішка:

– Сподіваюся, депутате Тревіз, ви повернулися сказати мені, що віддаєте цей корабель Фундації.

– Я прийшов, міністерко, – спокійно відповів Тревіз, – щоб обговорити умови.

– Тут нічого обговорювати, депутате. Якщо ви наполягатимете на суді, його можна дуже швидко організувати й ще швидше провести. Я гарантую доведення вашої вини навіть на цілковито чесному суді, оскільки ваша провина в провезенні особи без світу очевидна та незаперечна. Після цього ми матимемо законне право забрати

корабель, а ви втрюх отримаєте серйозне покарання. Не накликайте ці покарання на себе, просто щоб затримати нас на день.

– А втім, обговорити є що, міністерко, бо не важливо, як швидко ви нас засудите, – ви не можете забрати корабель без моєї згоди. Будь-яка спроба силою вторгнутися на корабель без мене його знищить, і космопорт із ним, і кожну людину в космопорті. Це точно розлютить Фундацію, а ви на це не насмілитеся. Погрози чи тиск, до яких ви можете вдатися, щоб змусити мене розблокувати корабель, точно суперечать вашим законам, а якщо ви з відчаю таки їх порушите й піддасте нас тортурам чи навіть довгому, жорсткому та вигадливому ув'язненню, Фундація про це дізнається і розлютиться ще більше. Як би вони не хотіли отримати корабель, вони не можуть допустити прецедент, що уможливить зневажливе обходження з громадянами Фундації. То як, обговорімо умови?

– Це повна нісенітниця, – спохмурніла міністерка. – Якщо знадобиться, ми виклинемо представників самої Фундації. Вони знатимуть, як відімкнути власний корабель, або змусять вас це зробити.

– Ви пропустили мою посаду, але ви вельми засмучені, і це, напевно, можна вибачити. Вам відомо, що Фундацію ви не покличете, оскільки не маєте намірів доправляти їм корабель.

Усмішка на обличчі міністерки зів'яла.

– Що за нісенітниця, депутате?

– Такі нісенітниця, міністерко, що іншим, напевно, їх чути не варто. Дозвольте моєму другові та дівчині вирушити до якоїсь затишної кімнати в готелі та відпочити, їм це дуже потрібно. І нехай ваші охоронці теж вийдуть. Вони можуть чатувати за дверима й залишити вам бластер. Ви не дрібна жінка, а з бластером вам не доведеться мене боятися. Я неозброєний.

Міністерка нахилилася до нього через стіл:

– Мені в будь-якому разі нічого вас боятися.

Не озираючись, вона підкликала до себе одного з охоронців, який одразу ж підійшов і, клацнувши каблуками, зупинився біля її столу.

Міністерка мовила:

– Охоронцю, відведіть цих двох до п'ятого номера. Вони можуть лишитися там у зручних умовах, але хай їх добре охороняють. Ви відповідатимете за будь-яке нешанобливе ставлення до них, як і за будь-яке порушення безпеки.

Вона підвелася, і попри всю рішучість Тревіза зберігати повне самовладання, він усе одно трохи здригнувся. Жінка була висока, щонайменше з Тревізові метр вісімдесят п'ять заввишки, можливо, навіть вища на сантиметр чи два. Вона мала вузьку талію, і дві білі смужки, що тягнулися через груди, бігли далі до пояса, від чого талія здавалася ще вужчою. У масивності міністерки була своя грація, і Тревіз гірко подумав, що її твердження, начебто їй нічого його боятися, цілком може бути правдивим. У боротьбі без правил міністерці не завдало б клопоту притиснути його плечима до підлоги.

– Ходімо зі мною, депутате, – мовила вона. – Якщо ви збираєтеся говорити нісенітниці, тоді для вашого ж добра краще, щоб їх чуло якомога менше людей.

Вона рушила жвавим широким кроком, і Тревіз пішов за нею, немовби зіщулюючись в її об'ємній тіні – чого він ніколи раніше не відчував у присутності жінки.

Вони зайшли до ліфта, і коли двері зачинилися, міністерка сказала:

– Зараз ми самі, депутате, і якщо ви тішитесь ілюзіями, ніби можете застосувати до мене силу, щоб досягти якоїсь уявної мети, прошу, забудьте про це. – Наспівність у її голосі стала помітнішою, коли вона з очевидним зачудуванням продовжила: – Ви видаєтеся доволі дужим екземпляром, але, запевняю, мені неважко буде зламати вам руку чи спину, якщо буде потреба. Я озброєна, але зброя мені не знадобиться.

Тревіз почував шок, поки очі його ковзнули тілом жінки униз, а тоді вгору.

– Міністерко, я здатен не осоромитися в боротьбі з будь-яким чоловіком своєї ваги, але вже вирішив визнати поразку в поєдинку з вами. Я знаю, коли наді мною беруть гору.

– Добре, – задоволено підсумувала міністерка.

– Куди ми прямуємо, міністерко?

– Униз! Доволі глибоко вниз. Але не хвилюйтеся. У гіпердрамах, гадаю, наступним кроком стало б запроторити вас до моторошної темниці, однак у нас на Компореллоні немає темниць, лише практичні в'язниці. Ми прямуємо до мого особистого помешкання. Не так романтично, як остроги старих недобрих імперських часів, але затишніше.

Тревіз виснував, що вони щонайменше на п'ятдесят метрів заглибилися під поверхню планети, коли двері ліфта від'їхали вбік, і вони вийшли з кабіни.

4

Тревіз роздивлявся помешкання зі щирим здивуванням.

– Ви не схвалюєте моє житло, депутате? – сухо спитала міністерка.

– Ні, у мене немає на це причин, міністерко. Я просто здивований, адже такого не очікував. Я небагато встиг побачити й почути у вашому світі з моменту прибуття, утім це вже створило в мене враження... стриманості, наче ви уникаєте непотрібної розкоші.

– Так і є, депутате. Наші ресурси обмежені, і наше життя мусить бути так само суворим, як і наш клімат.

– Але це, міністерко, – і Тревіз простягнув обидві руки, ніби хотів охопити всю кімнату, де він уперше за весь час у цьому світі побачив колір, де на канапах було вдосталь подушок, з освітлених стін лилося стримане сяйво, а підлогу щільно встеляв килим, тож кроки нею були пружні та беззвучні, – це однозначно розкіш.

– Як ви й сказали, депутате, ми уникаємо непотрібної, показної, марнотратно надмірної розкоші. Однак це – розкіш особиста, якій

є застосунок. Я тяжко працюю та несу велику відповідальність. Мені потрібне місце, де я можу на деякий час забути про складнощі своєї посади.

– І чи всі компореллонці живуть так, коли інші не дивляться, міністерко?

– Це залежить від важливості роботи та відповідальності. Мало хто може тобі це дозволити, або заслуговує на це, або ж, дякувати нашим етичним нормам, хоче цього.

– А ви, міністерко, можете дозволити, заслуговуєте... і хочете?

– Службове становище має власні привілеї, як і зобов'язання, – відповіла та. – А тепер сідайте, депутате, і розкажіть мені про це своє божевілля. – Вона всілася на канапу, яка повільно ввігнулася під її чималою вагою, і вказала на таке ж м'яке крісло, у якому Тревіз міг дивитися на неї з не дуже далекої відстані.

Тревіз усівся й собі.

– Божевілля, міністерко?

Міністерка помітно розслабилася, спершись правим ліктем на подушку.

– У приватній розмові нам не обов'язково так церемонно дотримуватися правил офіційної бесіди. Ви можете називати мене Лізалор. Я називатиму вас Тревізом. Розкажіть, що у вас на думці, Тревізе, і дослідімо це.

– Розумієте, Лізалор, – Тревіз схрестив ноги та відкинувся у кріслі, – ви дали мені вибір: або добровільно погодитися віддати корабель, або піти під офіційний суд. В обох випадках корабель зрештою дістанеться вам. Однак ви докладали надзвичайних зусиль, щоб переконати мене погодитися на перший варіант. Ви не проти запропонувати мені інший корабель замість мого, щоб ми з моїми друзями могли полетіти, куди захочемо. Ми могли б, якби забажали, навіть лишитися тут, на Компореллоні, й претендувати на громадянство. Що ж до дрібніших питань, ви були не проти дати мені п'ятнадцять хвилин, щоб порадитися з друзями. Ви навіть були не проти привести мене сюди, до ваших особистих кімнат, поки мої

друзі зараз, припускаю, перебувають у зручному помешканні. Простіше кажучи, ви доволі відчайдушно підкупляєте мене, Лізалор, щоб я віддав вам корабель, поминувши судовий процес.

– Ну ж бо, Тревізе, хіба ви не схильні визнати за мною поривання людськості?

– Анітрохи.

– І не пристаєте на те, що добровільна відмова буде швидшою та зручнішою за суд?

– Ні! Я б запропонував інше припущення.

– І яке ж?

– Суд має один суттєвий недолік: він публічний. Ви кілька разів посилалися на сувору юридичну систему цього світу, і я підозрюю, що організувати суд без повного його документування буде непросто. Тож Фундація про нього дізналася б і вам довелося б передати їм корабель після вироку.

– Авжеж, – безвизначно погодилась Лізалор. – Корабель належить Фундації.

– Але особисту домовленість зі мною не треба було б офіційно документувати. Ви могли б отримати корабель, і оскільки Фундація про це не знала б – бо вони навіть не знають, що ми зараз у цьому світі, – Компореллон міг би лишити корабель собі. Я певен, саме це ви й маєте намір зробити.

– І навіщо нам це? – Міністерка досі зберігала нейтральний вираз обличчя. – Хіба ми не частина Конфедерації Фундації?

– Не зовсім. Ваш статус – приєднана держава. На будь-якій мапі, де світи-члени Федерації позначено червоним, Компореллон та підвладні йому світи будуть блідо-рожевою плямою.

– Хай навіть і так; як приєднана держава ми точно співпрацюватимемо з Фундацією.

– Невже? Хіба Компореллон не міг би мріяти про повну незалежність, навіть лідерство? Ваш світ старий. Майже всі світи стверджують, що вони старші, ніж насправді, але Компореллон – це по-справжньому старий світ.

Міністерка Лізалор дозволила собі холодну усмішку.

– Найстаріший, якщо вірити деяким нашим патріотам.

– Хіба не могло бути часів, коли Компореллон справді панував серед відносно невеликої групи світів? Чи ви б не мріяли відновити цю втрачену владу?

– Гадаєте, ми мріємо про настільки неможливу мету? Я назвала це божевільям ще до того, як дізналася, що ви маєте на увазі, а тепер певна у своїх висновках.

– Мрії бувають неможливими, однак їх усе одно мріють. Термінус розташований на самісінькому краю Галактики й фактично править нею, хоча має п'ятсотлітню історію, коротшу, ніж у будь-якого іншого світу. А хіба не мав би Компореллон? Га? – Тревіз усміхався.

Лізалор була незворушна.

– Як ми розуміємо, Термінус досягнув цього статусу завдяки Плану Гарі Селдона.

– Це психологічне підґрунтя його першості, і Термінус протримається, напевно, рівно стільки, скільки в цю догму віритимуть. Уряд Компореллона може й не вірити. Утім Термінус має і технологічне підґрунтя. Панування Термінуса над Галактикою, безперечно, опирається на розвинені технології – як-от гравітаційний корабель, що його ви так жадаєте. Жоден інший світ, крім Термінуса, не використовує гравітаційні кораблі. Якби Компореллон такий мав і зміг би детально вивчити його внутрішні механізми, це однозначно стало б величезним технологічним кроком уперед. Не думаю, що цього вистачило б, щоб скоротити відставання від Термінуса, проте ваш уряд може так вважати.

– Ви не можете казати цього серйозно. Будь-який уряд, що лишив би корабель собі попри бажання Фондації, точно спізнав би її гнів, а історія демонструє, що Фондація в гніві буває доволі неприємна.

– На гнів Фондації можна наразитися тільки тоді, коли Фондація знає, що їй є на що гніватися.

– У такому разі, Тревізе, якщо припустити, що ваш аналіз ситуації – не фантазія божевільного, чи не було б вам вигідно

віддати нам корабель і торгуватися до останнього? За ходом вашої аргументації, ми б добре заплатили за шанс отримати його тихцем.

– І чи могли б ви тоді покладатися на те, що я не доповім про це Фундації?

– Авжеж. Бо ж вам довелося б доповісти про власну роль.

– Я міг би доповісти, що діяв під тиском.

– Так. Хіба що ваша розважливість підказала б вам, що ваша мер ніколи в це не повірить. Ну ж бо, погоджуйтеся.

Тревіз похитав головою.

– Не погоджуся, мадам Лізалор. Корабель мій і мусить моїм лишатися. Як я вже казав, він вибухне з надзвичайною потужністю, якщо ви спробуєте відімкнути його силоміць. Запевняю вас, я кажу правду. Не покладайтеся на те, що це блеф.

– *Ви* могли б відчинити його й дати комп'ютеру нові вказівки.

– Безперечно, але я цього не робитиму.

Лізалор тяжко зітхнула.

– Ви ж знаєте, що ми могли б змусити вас передумати – учинивши щось як не з вами, то з вашим другом, доктором Пелоратом, чи з дівчиною.

– Тортури, міністерко? Так каже ваш закон?

– Ні, депутате. Але нам не обов'язково було б вдаватися до чогось аж такого грубого. Завжди є психічний зонд.

Відколи Тревіз зайшов до помешкання міністерки, він уперше похолов.

– На це ви теж не маєте права. Використання психічного зонда поза медичними цілями заборонено в усій Галактиці.

– Однак якщо ми доведені до відчаю...

– Я готовий ризикнути, – спокійно відказав Тревіз, – бо це не піде вам на користь. Моя рішучість зберегти корабель така глибока, що психічний зонд знищить мій розум, перш ніж змусить його віддати. – *Оце* був блеф, подумав він, і похолов ще сильніше. – І навіть якби ви зуміли майстерно переконати мене, не знищуючи мого розуму, і якби я відчинив корабель, роззброїв його та передав вам, це так

само нічого б вам не дало. Корабельний комп'ютер навіть розвиненіший за корабель, і він чомусь – не знаю чому – розроблений так, що працює на повну потужність тільки зі мною. Я б назвав його персональним комп'ютером.

– Гадаю, тоді б ви залишили собі корабель і лишилися б його пілотом. Чи не бажали б ви пілотувати його для нас як почесний громадянин Компореллона? Велика зарплатня. Чимала розкіш. Для ваших друзів також.

– Ні.

– То що ви пропонуєте? Щоб ми просто дозволили вам і вашим друзям запустити корабель і полетіти геть у Галактику? Попереджаю, перш ніж це станеться, ми можемо просто повідомити Фундацію, що ви тут із кораблем, і лишити решту їм.

– І втратити корабель самим?

– Якщо нам судилося його втратити, можливо, ми радше віддали б його Фундації, ніж безсоромному чужинцю.

– Тоді дозвольте мені запропонувати власний компроміс.

– Компроміс? Що ж, я слухаю. Кажіть.

– У мене важлива місія, – почав Тревіз, ретельно добираючи слова. – Вона почалася за підтримки Фундації. Здається, цю підтримку припинили, однак місія досі важлива. Дозвольте мені отримати натомість підтримку Компореллона, і якщо я успішно впораюся з місією, виграє від цього Компореллон.

– І ви не повернете корабель Фундації? – із сумнівом спитала Лізалор.

– Я ніколи не планував цього робити. Фундація не шукала б корабель так відчайдушно, якби бачила бодай шанс на те, що я з власної волі його поверну.

– Це не зовсім те саме, що сказати, що ви віддасте корабель нам.

– Щойно я завершу свою місію, корабель мені може більше не знадобитися. У такому разі я не заперечуватиму, щоб він дістався Компореллону.

Якусь мить вони мовчки дивилися одне на одного. Тоді Лізалор зауважила:

– Ви вживаєте умовну конструкцію. «Може» не знадобитися. Для нас у цьому жодної цінності.

– Я міг би роздавати шалені обіцянки, але яку цінність мали б для вас вони? Той факт, що мої обіцянки обережні та обмежені, мусив би показати вам, що вони принаймні щирі.

– Розумно, – кивнула Лізалор. – Мені це подобається. Що ж, у чому полягає ваша місія і як від неї виграє Компореллон?

– Ні, ні, зараз ваша черга. Чи підтримаєте ви мене, якщо я доведу вам, що ця місія важлива для Компореллона?

Міністерка Лізалор підвелася з канапи – висока, домінантна постава.

– Я зголодніла, депутате Тревіз, і не спілкуватимуся далі на порожній шлунок. Я запропоную вам чогось поїсти та випити – до міри. Після цього завершимо.

І тоді Тревізові здалося, що вираз її обличчя став по-хижацькому вичікувальний, тож він трохи знервовано стиснув губи.

5

Трапеза була, можливо, й ситна, утім насолодою для рецепторів її назвати було не можна. За основну страву була відварена яловичина в гірчичному соусі, викладена на подушці з листя якогось овоча – Тревіз його не впізнав. Йому воно не сподобалося через гірко-солоний смак. Пізніше він дізнався, що то був різновид водоростей.

Однак після цього він скуштував шматочок фрукта, що смакував схоже на яблуко з нотками персика (насправді непогано) та темного гарячого напою, достатньо гіркого, щоб Тревіз лишив половину недопитою і попросив натомість холодної води. Усі порції були маленькі, але в цих обставинах Тревіз не зважав.

Їли вони на самоті, без слуг. Міністерка сама розігріла та подала їжу, сама ж прибрала посуд і столові прибори.

– Сподіваюся, їжа вам сподобалася, – мовила Лізалор, коли вони вийшли з їдальні.

– Вельми, – без ентузіазму озвався Тревіз.

Міністерка знову зайняла своє місце на канапі.

– Тоді повернімося до попередньої розмови. Ви згадали були, що нас на Компореллоні може дратувати технологічна першість Фундації та її панування в Галактиці. Певною мірою це так, однак цей аспект ситуації важливий лише для зацікавлених у міжзоряній політиці, а таких відносно небагато. Значно важливіше, що пересічного компореллонця жахає аморальність Фундації. Аморальність властива більшості світів, однак найпомітніша вона, здається, на Термінусі. Я б сказала, що будь-яка ворожість до Термінуса в цьому світі ґрунтується радше на цьому, ніж на абстрактніших причинах.

– Аморальність? – здивувався Тревіз. – Попри всі недоліки Фундації ви мусите визнавати, що вона керує своєю частиною Галактики доволі ефективно та чесно у фінансовому аспекті. Громадянські права загалом поважають, і...

– Депутате Тревіз, я кажу про *статеву* мораль.

– Тоді я вас точно не розумію. У цьому плані наше суспільство абсолютно моральне. Жінки добре представлені в усіх аспектах соціального життя. Наша мер – жінка, і майже половина Ради складається з...

Міністерка дозволила мимовільному роздратуванню промайнути її обличчям.

– Депутате, ви що, знущаєтеся? Ви добре розумієте, що таке статевая мораль. Чи вважають на Термінусі шлюб таїнством?

– Що ви називаєте таїнством?

– Чи є офіційна шлюбна церемонія, що поєднує пари?

– Авжеж, якщо люди цього хочуть. Така церемонія спрощує проблеми з оподаткуванням і спадком.

- Однак бувають і розлучення.
- Звісно. Це точно була б «статева аморальність» – лишати людей прив'язаними одне до одного, коли...
- І немає релігійних обмежень?
- Релігійних? Так, деякі люди будують світогляд на давніх культах, але як це стосується шлюбу?
- Депутате, тут, на Компореллоні, усі сексуальні стосунки під суворим контролем. Цього не можна робити поза шлюбом, і навіть у межах шлюбу вони обмежені. Нас гірко сприкрюють ті світи, а надто Термінус, де секс нібито вважають радше соціальним задоволенням, і не важливо, де, коли та з ким йому віддаватися, і ніхто не зважає на релігійні цінності.
- Перепрошую, – знизав плечима Тревіз, – але я не можу реформувати Галактику чи навіть Термінус, та і як це стосується мого корабля?
- Я говорю про суспільну думку щодо вашого корабля і про те, як вона обмежує мою здатність до компромісу. Народ Компореллона жахнеться, якщо дізнається, що ви взяли на борт юну й привабливу жінку, щоб вона обслуговувала ваші із супутником хтиві потреби. Я намагалася вмовити вас погодитися мирно, не доводячи справу до публічного суду, саме задля безпеки вас трьох.
- Бачу, ви скористалися трапезою, щоб придумати ще один спосіб переконання через загрозу, – сказав Тревіз. – То тепер мені варто боятися самосуду?
- Я просто вказую на небезпеку. Чи зможете ви заперечити, що взяли жінку на борт лише для сексуального вдоволення?
- Авжеж можу. Блісс – супутниця мого друга, доктора Пелората. Інших супутниць у нього немає. Їхні стосунки можна не визнавати за шлюб, але гадаю, що на думку Пелората, та й жінки теж, вони перебувають у шлюбі.
- Хочете сказати, що ви в цих стосунках участі не берете?
- Авжеж ні. За кого ви мене маєте?
- Не можу сказати. Мені не відомі ваші погляди на мораль.

– Тоді дозвольте пояснити, що мої погляди на мораль наказують мені серйозно ставитися і до власності мого друга, і до його супутниць.

– Навіть не відчуваєте спокуси?

– Я не здатен контролювати сам факт спокуси, але нізащо на неї не піддамся.

– Нізащо? Можливо, вас не цікавлять жінки?

– Не кажіть так. Цікавлять.

– Коли у вас востаннє був секс із жінкою?

– Кілька місяців тому. Жодного разу, відколи полишив Термінус.

– Вас це не може тішити.

– Точно не тішить, – обурено зауважив Тревіз, – але в цій ситуації я не маю вибору.

– Авжеж, ваш друг Пелорат, помітивши ваші страждання, був би готовий поділитися своєю жінкою.

– Я нічим не виказував йому страждань, але якби й так, він би не схотів ділитися Блісс. Не думаю, що й сама жінка погодилася б. Я її не приваблюю.

– Ви кажете так, бо перевіряли це?

– Не перевіряв. Роблю висновок, не відчуваючи потреби перевіряти. У будь-якому разі мені вона не надто подобається.

– Неймовірно! Вона з тих, що здаються чоловікам привабливими.

– Фізично вона *справді* приваблива. А втім, вона мені не до смаку. Хоча б тому, що надто юна, багато в чому майже дитина.

– То ви віддаєте перевагу зрілим жінкам?

Тревіз замовк. Чи не було тут пастки? Він обережно відповів:

– Я достатньо дорослий, щоб цінувати деяких зрілих жінок. І як це все стосується мого корабля?

– Забудьте на хвилину про корабель, – сказала Лізалор. – Мені сорок шість, і я незаміжня. Була надто заклопотана, щоб виходити заміж.

– У такому разі, за правилами вашого суспільства, ви мусили все життя лишатися незайманою. Це тому ви питаєте, коли у мене

востанне був секс? Питаєте поради? Якщо так, я скажу, що це не їжа та питво. Без сексу жити незатишно, але не неможливо.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

Айзек Азімов

ФУНДАЦІЯ ТА ЗЕМЛЯ

Колиска людства. Кінець Фундації?

КСД